



ILUSTROVAL TEODOR SCHNITZER



Ako baník Bulandra oklamal čerta

POLSKÁ ROZPRÁVKA

Žil raz baník Hanys Bulandra, smelec nad smelcov, chlapák nad chlapákov.

Široko-ďaleko letel chýr o jeho odvahe. Dostal sa do uší aj kráľovi Hvizdovi, a ten si veľmi zažiadal, aby slúžil v jeho

vojsku. Bulandra však kráľovským poslom odpovedal, že sa kráľ môže dať vypchať a že sa mu ani nesníva, aby zmenil stav banícky za žoldniersky.

„Budeš chodiť nášmu kráľovi po

tabak do fajky,“ nahovárali ho poslovia.

„Nech mu poň chodí jeho žena. Hvízdam ja na vášho kráľa.“

„Kráľ ťa urobí generálom!“

„Hvízdam ja na vášho generála!“

„Oženie ťa so svojou dcérou, princeznou Hvizdovnou!“



„Čo som hlúpy? Hvízdam ja na jeho škuľavú dcéru!“

„A keď náš kráľ umrie, vyvolíme si za kráľa teba!“ dobiedzali neustále. „Položíš si korunu na hlavu, v jednej ruke budeš držať berlu, v druhej kráľovské jablko a budeš nám panovať.“

„Choďte do všetkých čertov!“ skríkol dopálený Bulandra, „lebo ak ma rozhnévate, tak tisíc hrmených!“

Vydesení poslovia zmizli do všetkých čertov, lebo vedeli, že keď Bulandra začne kliat: „Tisíc hrmených!“ niet

s ním už reči. Ešte by mohol dakomu krompáčom kostičky porátať, a čo potom?

Vrátili sa teda ku kráľovi Hvizdovi a oznámili mu, že Hanys Bulandra hvízda naňho aj na princeznú, aj na kráľovskú korunu, a že keby chcel, môže si zhotoviť korunu z číreho zlata.

„Vari má Bulandra toľko zlata?“ spýtal sa prekvapený kráľ a poškrabal sa berlou po hlave.

„Nemá, ale môže mať!“

„Od koho?“

„Od čerta Rokitku.“

„Ojojój!“ zastonal kráľ Hvizd a od prekvapenia sa poškrabal dva razy berlou po hlave.

Bulandra za ten čas žul tabak, kedy-tedy cvrkol pomedzi zuby a klial: „Tisíc hrmených!“

Napokon, dumal v duchu, hádam by stálo zato oženieť sa s princeznou. Veď mu nemal kto košeľu oprat, obed pripraviť, ani kozu Strigu napásť. Ale že princezná bola škuľavá, štrbavá a na jednu nohu krívala, pomyslel si, že na ňu hvízda, a hotovo!

A tak kým kráľa Hvizda kvôli Bulandrovi trápili ťažké dumy, milý Bulandra si veselo kopal uhlie a nikoho sa nebál.

A keď mal voľnú chvíľku, sadol si v štôlni, trikrát záhvízdal a v tej samej chvíli vyliezol zo steny duch Pokladník — bledý, bradatý a zachmúrený.

„Dajbože, Pokladník,“ vítal ho Bulandra, „zahráme si karty?“

Pokladník súhlasil, sadol si na kameň, Bulandra na druhý a už mastili. Pokladník si svietil lampášikom s červeným svetlom a Bulandra žul tabak a občas ho

crkol pomedzi zuby Pokladníkovi okolo nosa na znak, že si z neho nič nerobí. A keď dohrali, Bulandra zväčša vyhral.

Vtedy musel Pokladník zaňho pracovať a Bulandra si len sedel na kameni a poháňal ho:

„Podme, starký! Prehral si, tak rob! A poriadne!“



Naostatok to už Pokladníka omrzelo, povedal si, že má Bulandru aj jeho kariet dosť, a preniesol sa do susednej bane.

O Bulandrovej odvahe sa dopočuli aj v pekle a veru nik z pekelníkov by sa neodvážil vojsť mu do cesty. Len jeden, veľmi chytrý a prešibaný čert — Rokitka. Tam, kde sa nijakému čertovi nepošťastilo, tam vždy poslali Rokitku.

Slovom, bol to čert nad čertov. Tenký, vyziabnutý, s orlím nosom, rohami zakrivenými ako baran, s krav-

ským chvostom a konským kopytom. Keď sa však hotoval loviť ľudské duše, premieňal sa na človeka. Že je čert, dalo sa spoznať iba podľa toho, že mal nosné dierky zarastené chlpmi.

Jedného pekného dňa povedal svojim pekelným kamarátom:

„Prihotujte riadny kotol smoly, roz-

dúchajte pod ním velikánsky oheň, lebo ešte dnes prinesiem vo vrecku dušu Hanysa Bulandru.“

Čerti sa náramne potešili, naliali plný kotol smoly a rozdúchali ohnisko.

Bulandra vrtal diery v uhoľnej stene. Vrtal, vrtal, a keď ich vyvrtal, usadil sa pod stienku, aby si odpočinul a zajedol krajec chleba. Ako tak sedí, kde sa vzal, tu sa vzal, stojí pred ním Rokitka, preoblečený za banského dozorca.

„Glück auf, Bulandra!“ pozdravil zdvorilo na banícky spôsob.

„Dajbože šťastia!“ odvetil Bulandra a vidí, dozorca zmraštil tvár, akoby sa octu napil. Pozrie lepšie a vidí, že chlapík má dierky v nose chlpmi zarastené, pravú topánku dáku čudnú a z ľavej nohavice mu trčí rozstrapkaný konček kravského chvosta.

„Veď je to Rokitka!“ pomyslel si Bulandra a už kul plán.

„Ako sa vám doluje, Bulandra?“ spýtal sa Rokitka.

„Zle, pán dozorca, zle. Uhlie je tvrdé až strach. Ledva na slaná vodu vyrobím.“

„Ej, ľúto mi vás, Bulandra! Pomôžem vám.“

„A čo za to chcete?“

„Zapíšete mi svoju dušu.“

„A vari vy, pán dozorca, dokážete naraz narúbať viac uhlia ako ja?“

„To si myslím, že viac!“

„Viete teda čo? Stavme sa! Ja vám zapíšem svoju dušu, ale len vtedy, ak narúbate viac uhlia ako ja. Ak narúbate menej, nielenže moju dušu nezískate, ale musíte mi v bani pomáhať!“

„Platí!“ zvolal naradovaný Rokitka.

„Ruku na to!“

Čert natrčil Bulandrovi chlpatú labu, Bulandra ňou riadne potriasol a stávka bola uzavretá.

„A veru ste už aj prehrali, pán dozorca!“ zvolal vzápätí.

„A to už ako?“

„Lebo o chvíľočku budem mať toľko uhlia, až budete oči vyvaľovať.“

„Neverím!“ zarehotal sa Rokitka, presvedčený, že Bulandra stávku prehrá.

„Keď neveríte, postavte sa ku stene, aby ste dobre videli, ako budem rúbať.“



„Dobre!“ pristal Rokitka a zastal si pri uhoľnej stene.

Bulandra napchal do vyvrtaných dier dynamit, pripojil zápalnú šnúru, zapálil ju a myk ho do najbližšej diery. Šnúra horí, horí, plamienok sa blíži a blíži. Rokitka stojí pri stene a ide si oči vyočiť, len aby videl, koľko toho uhlia dokáže Bulandra narúbať. A už si aj spokojne ruky šúcha, že o chvíľu poniesie jeho dušu vo vrecku do pekla.

Bulandra vykukol z diery, pozerá... a vidí, plamienky na šnúre sa už priblížili k vyvrtaným dieram, o chvíľočku dočiahnu aj výbušninu a potom...

„Rokitka!“ zvolal posmešne, „dobre sa pozeraj, ako sa uhlie posype!“

Ledva to vyriekol, už zarachotilo, zatriaslo sa všetko naokolo! Bulandro-

va lampa zhasla, Rokitkova lampa zhasla, dym hustý, rachot obrovský a uhlie sa len valí, sype...

A potom zrazu ticho.

„Rokitka, žiješ?“ volá Bulandra.

Rokitka neodpovedá.

Keď sa dym rozišiel, Bulandra zapálil lampu a zašiel pozrieť, čo zostalo z Rokitku.

Pozerá, a tu uhlia do márnosti svetskej. A Rokitka ako žaba spľasťený, do steny vpečatený a všetky zuby von.

Bulandru až ľútosť zaliala, keď ho zazrel, a že mal dobré srdce, odlepil ho, pomohol mu pozbierať zuby, vtisol mu ich do hrsti a spýtal sa:

„Tak čo, Rokitka?“

„Prehral som!“ vyblabotal Rokitka a ako kopa nešťastia sa vtiahol do šachty.

„A nezabudni, že od zajtra mi

pomáhaš rúbať uhlie!“ zvolal za ním Bulandra. „Lebo ak nie, tak tisíc hrmených! Pôjdem do samého pekla za tebou a vyvlečiem ťa za chvost von!“

„Prídem!“ zajajkal Rokitka a upaľoval do pekla.

Odvtedy musel Rokitka uhlie rúbať a Bulandra iba na kameni sedel a pokrival:

„Tisíc hrmených! Poďme, starý čert! Rúb, ako sa patrí!“

Rokitka sa potil, uhlie rúbalo a Bulandra žul tabak, zavše mu crkol sliny okolo nosa, poháňal ho a z času na čas aj palicou pretiahol.

Odvtedy sa mal veru Bulandra dobre, veľa zarábal, a ak neumrel, žije dodnes.

Podľa Gustawa Morcinka
preložila MARTA ČAKOVSKÁ

Február 1948

JÁN TURAN

*V mesiaci februári,
keď ešte kraloval tu
mráz,*

*my snívali sme
o predjarí
a hľadeli vpred
do budúcich čias.*

*Bol to čas rúk
a tvrdých pästí,
čas, ktorý kázal
nezísť z cesty,
čas, ktorý velil siať.
Bol to čas zrn
a dobrej pôdy,
čas, ktorý dozrel
do úrody*

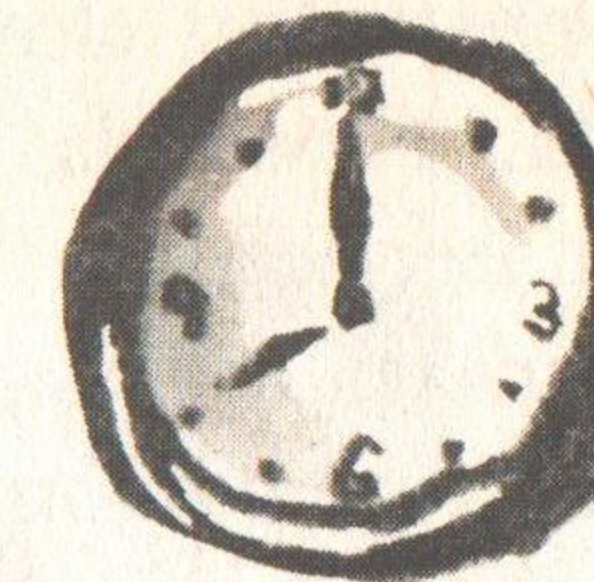
*a tú dnes podme
spolu žať!*

*My vedeli sme,
že raz rázne
náš mocný pochod
dlažbou zaznie
a zmení náš boj
na víťazné
nadšenie,
že nás už nikto
nezastaví,
ak les rúk vzletí
ponad hlavy
a oprie dlane
o zástavy
červené.*



Čierne striebro Fatima

BOŽENA TRILECOVÁ



Do školy prišla nová žiačka. Prvý deň je prvý deň a tak ju priviedla mama, akože ináč. Zastali pred vysokánskymi dverami, na ktorých sa ligotala tabuľka s nápisom Štvrtá bé.

„Tak tu je to, Katka moja!“ vzdychla si mama, pohladila dievčatko po vlasoch a postrčila ho do triedy.

Juj, tam bola haravara! Krížom-krážom lietali papierové lietadielka, trieskali pravítka, búchali aktovky.

Katka sa začudovane poobzerala po triede a vykročila k prázdnej poslednej lavici.

„Je voľná?“

„Uhm,“ prikývol chlapec zo susednej lavice. „Ale len jedno miesto. Tu pod oknom sedí černoška.“

„Čer-noš-ka?“ horko-ťažko vyslabikovala prekvapená Katka. Taška jej od údivu spadla na počarbanú dosku lavice.

„Neveríš?“ chlapec víťazoslávne zdvihol nos a pozrel sa zvrchu na Katku. Potom si to však rozmyslel a zaškeril sa: „Aha, ty si tá nová!“

„Uhm,“ zahundrala Katka v rozpakoch. „Vieš, vieš, ja som živú černošku ešte nevidela.“

„To si iste z dediny!“ nafúkol sa chlapec a ukázal prstom na lavicu. „Pozri sa sem, samá Afrika.“

A naozaj. Na doske boli atramentom nakreslené hlavy černošiek s obrovskými náušnicami, strapaté palmy s ešte strapatejším africkým slnkom, članky a lode, zebry a žirafy.

„Íha! Celkom dobre kreslí tá... černoška,“ pochválila obrázky Katka.

„Volá sa Fatima a chodí vždy neskoro. Veď uvidíš.“



Zazvonilo. Haravara stíchla a papierové lietadielka odleteli nevedno kam. Do triedy vošla pekná mladá učiteľka. Ešte sa ani nestačila posadiť, keď sa dvere rozleteli a dnu vbehla vysoká tenká černoška. Zablýskala previnilo očami, ale nepovedala nič.

„Nevie po slovensky!“ vystrašene si pomyslela Katka. Ale černoška si z toho nerobila nič. Veselo sa rozbehla po triede a po boku sa jej hompáľali knihy, ktoré mala len v sieťke.

Učiteľka sa usmiala, pokývla rukou a Fatima si už aj sadala vedľa Katky do poslednej lavice.

„Uch, to bol beh!“ povedala černoška tou

najslovenskejšou slovenčinou. Katka len oči otvárala. Nevedela sa vynačudovať, aká je Fatima neposedná. Cez vyučovanie sa stále vrtela, trhala listy z písanky, kreslila, škrabala a naslineným palcom gumovala.

Konečne zazvonilo.

„Ty si prišla z Afriky?“ vyletela otázka zo zvedavej Katky.

„Uhm. Aj áno, aj nie,“ múdriala sa Fatima. „Meno mám ako turecká krásavica z trenčianskeho hradu. Vyzerám ako z Afriky, ale narodila som sa tu v meste.“

Chlapci sa zhrčili okolo lavice a začali si malú černošku doberať. No, začni, Fatimka, začni o Afričke...

„Už si nás dlho nenaťahovala s tými vymýšľancami,“ zapáral pehavý Tóno s odstávajúcimi ušami.

Fatima sa naježila ako mačka a šups. Dala Tónovi takú frčku, až mu vyskočili slzy do očí. Zasmiala sa, vyskočila na lavicu a začala.

„Môj otec je černochoz z ozajstnej Afriky, aby ste vedeli! A mama má zlaté vlasy, krajšie ako naša učiteľka.“



„A to teda nie! Nemôže mať krajšie vlasy, lebo naša učiteľka je najkrajšia, vieš!“ pustili sa do Fatimy dievčence, ktoré na svoju učiteľku nedali dopustiť.

„A ty si už bola tam... no... v Afrike?“ spýtala sa Katka, aby predišla zbytočnej hádke.

„A koľko ráz!“ vyťahovala sa Fatima. Chlapci na seba huncútsky žmurkli, zaujúkali ako Indiáni a začali napodobovať akýsi bojový tanec.

„Prestaňte a počúvajte!“ dupla nohou Fatima a zatvárila sa ako rozhnevaná kráľovná.

„Tak povedz, ako to bolo v tej Afrike?“ nedočkavo sa vypytovala Katka. Aj chlapci stíchli a počúvali.

„Leteli sme ta lietadlom, ktoré bolo väčšie než táto škola. Tu bola akurát ukrutánska zima, ani kožuchy nám nestačili. A keď sme pristáli v Afrike, nemohli sme od horúčavy vydržať. Zahodili sme kožuchy, šály a rukavice — a chodili sme iba v plavkách. Kúpali sme sa v mori, v ktorom bola úplne horúca voda a stromy tam rástli ako metly. A na tom mori bolo more lodí! Ľudia tam boli takí istí ako ja, ale hovorili ináč. Predstavte si, oni tam vôbec nevedia po slovensky!“

„Fíha!“ zhíkla Katka. „Ako si potom pýtajú v obchode chlieb a žuvačky?“

„Ako? No po africky! Napríklad chceš chlieb, čokoládu a rožky. Po africky sa to povie: Kiling chlebing si ja prosing, čokoláding a tri rožking.“

Ukázalo sa, že Fatima vie po africky veľmi dobre. Čoskoro naučila novú reč všetkých spolužiakov.

„A aking chodiling v Afriking ľuding oblečening?“ spýtal sa Fatimy Tóno.

„Všelijaking,“ kývla rukou Fatima. A hneď začala mlieť ako na koľovrátku. Afričania vraj chodia zabalení do bielych mohamedánskych plachiet. Keď sa do takej plachty zaprie vietor, tak človeka nadnesie do výšky a postaví na zem



až o hodný kus ďalej. Je to oveľa pohodlnejšie, ako tlačiť sa niekde v trolejbuse.

Chlapcom sa rozprávanie o lietacích šatách náramne páčilo, ale aj tak z celej sily krútili hlavami, aby Fatima videla, že ich tak ľahko neoklame. To by bolo dať sa obalamutiť dievčaťu!

„A našla si si tam aj dáke kamarátking?“ spýtala sa Katka lámanou afričtinou.

„Hm, no pravdaže našla!“ pomechrila sa na lavici Fatima. „Ale dlho som sa s nimi nekamarátila. Predstavte si, že majú ešte kučeravejšie vlasy ako ja a každá má na hlave asi milión vrkôčikov! A ešte chceli, aby som im ich ráno zapletala...“

„To ťa teda málo poznali,“ skočil Fatime do reči Tóno. „Keby tie vedeli, aký si ty spachtoš, ani by sa s tebou nerozprávali.“

„Ach, keby ste vedeli, ako je v Afrike dobre!“ vzdychla si Fatima. Tóna vôbec

nepočúvala. „Keby ste videli tie kopce banánov a fig! A tie slony a tie papagáje!“

„Nebála si sa ich?“ zašepkala potichučky Katka.

„Ešteže čo!“ zvýskla Fatima a zoskočila z lavice. „Ja sa papagájov nebojím! A slony, tie sú neškodné — celé dni len spia a spia, nič iné robiť nevedia.“

„Nepočúvajte ju, vymýšľa si,“ zahundral Tóno. „To som ešte nepočul, že by slony iba spali. Nemôžu chodiť so zatvorenými očami cez vodu, veď to by z nej nikdy nevyšli. A v pralese by narazili nosom do duba!“

„A čo by narazili!“ zablýskala očami Fatima, nedala sa. „Chodia a chodia a chodia a chodia, aby si vedel! Majú velikánske uši a nimi lepšie počujú, ako keby videli.“

„Hm, možné to je!“ pomyslela si Katka a s obdivom si premerala malú černošku. Fí, tá sa vie obracať! Budem mať dobrú kamarátku.

Komu sane letia

Komu sa nelení,
tomu sane letia,
toho sane zvezú
hoc na koniec sveta!
Bez kolies a bez benzínu
sane z kopčeka sa šinú.
Keď sa dolu došnú,
vymeníme mašinu.
Dokončíme jazdu,
vyorieme brázdu,
zvalíme sa ako pec
a zas hajdy na kopec!



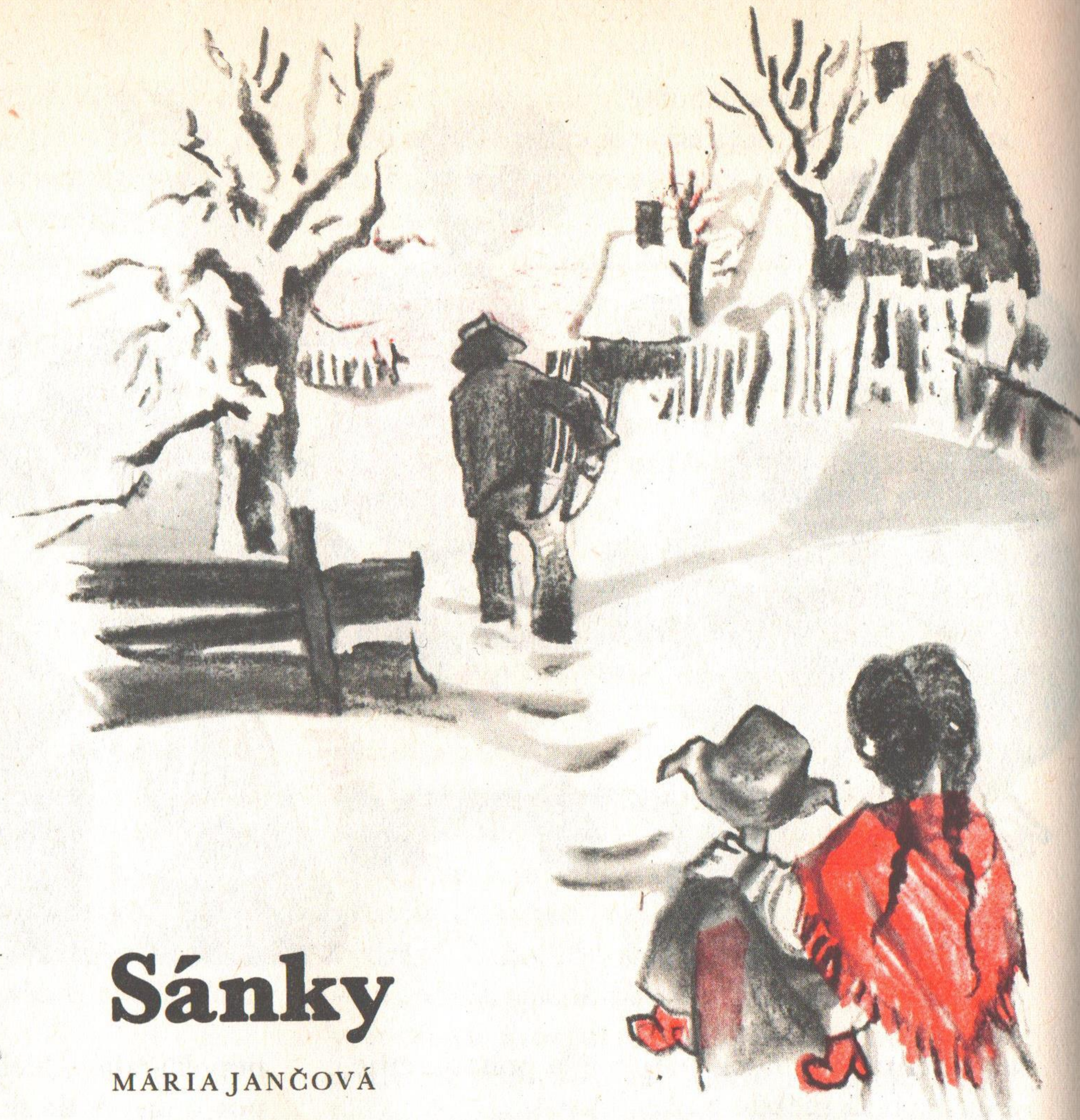
Rozčuľovačka

Vietor písa ujujúú
a chlapani sa korčuľujú.

Mne však niekto vzal korčule,
zostali mi len rozčule.

Ten, kto má korčule, ten sa korčuľuje,
a kto má rozčule, ten sa rozčuľuje.

Tisícstriepálených!
Hrrrrrrrrrrrom do duba!



Sánky

MÁRIA JANČOVÁ

Vždy som si myslela, že môjmu otcovi sa nevyrovná nik v dedine.

Nielen preto, že kým ostatní chlapi robili len na poli, on bol tesárom pri železnici a od neho záviselo, či prejde rušeň po opravenom moste, alebo nie, no hlavne preto, že všetko vedel urobiť, na čo by ste si len boli pomysleli. Pokazili sa dakomu pondusové hodiny alebo zlomil kľúč vo dverách, či rozbil lampáš, to všetko čakalo len naňho, keď prišiel z roboty. Mal aj ozajstný diamant na rezanie skla, aký mávali len podomoví sklári. Jeho malá dielňa vo dvore bola plná všelijakých hoblíkov, pílok, francúzskych kľúčov, oberučných nožov, nebožiecov a dlát každej veľkosti. Najradšej sme sa dívali, keď opravoval hodiny. Rozobral ich celé a boli sme s bratom takí šťastní, keď sme ich išli vrátiť už napravené a keď ľudia otcovi odkazovali, ako mu veľmi ďakujú.

Ale raz čo sa nestalo!

Na stanicu prišiel nový prednosta a otec začal chodiť z roboty neskoro večer. Raz bolo treba prednostovmu chlapcovi polámanú postieľku opraviť, raz do oblokov ohrádky na kvety porobiť, raz ohradiť záhradku, aby tam pani prednostovej ľudia nestúpali. Vždy sa niečo našlo.

„Keby ti to aspoň nejako vynahradil,“ šomrala mať, keď dávala večeru na stôl, „všetka robota v dome je na mne...“

Prišiel december.

Nasypalo snehu a otec odrazu začal chodiť načas z roboty domov.

Len čo sa navečeral, šiel do svojej malej dielne vo dvore, podkúril si do piecky a čosi tam usilovne do noci majstroval.

Raz poobede, keď ho tam ešte nebolo, poslala nás mať nabrat stružlín na podkúrenie. Otvoríme dvere, a tu čo nevidíme na hoblíci?

Sánočky z bukového dreva s krásne zakrútenými predkami a s hladko vyhobľovanými latkami na sedenie!

„To nám otec robí pod stromček, aby sme nevedeli,“ zašepkala som. A tvárili sme sa aj my, že o ničom nevieme.

Ráno pred Vianocami doniesol otec sánočky do kuchyne a vraví:

„Aha, aké sánky si rozkázal prednosta pre chlapca. Ale sa mi vydarili, bude mať chlapča radosť!“

„Veď keby aspoň za robotu zaplatil!“ vzdychla mať. To bolo všetko, čo povedala na tie krásne sánočky.

Keď otec odišiel, chvíľu sme za sánočkami smútili, ale potom sme si vzali naše nízke tápuľky a šli sme sa na tých spúšťať dolu brehom.

Prišli polročné prázdniny.

Prvé, čo sme ukázali, boli vysvedčenia. Čakali sme, čo otec povie. Vždy mával z našich vysvedčení radosť.

Pozrel sa, pousmial sa, potľapkal brata po pleci, mňa pohladil po vlasoch a potom zrazu smutno povedal:

„Prednosta si vezme mladšieho, aby mu mal kto po šichte lepšie robiť!“

Pozreli sme sa s bratom na seba a ja viem, že si v tej chvíli pomyslel to isté čo ja:

Škoda sánočiek!

Hluchý dedko

Dedko, dobrý deň!

„Netrápže sa preň,
chechechecheche.“

Vy ste tuším hluchý!

„Hej, odháňam muchy,
chechechecheche.“

Počujete, čo vám vravím?

„Odkáž mu len, že ho zdravím,
chechechecheche.“

Ja o koze, vy o voze!

„Ušlo tela tetke Róze,
chechechecheche.“

Počúvajte lepšie, dedko!

„Chutí, synak! Pojem všetko,
chechechecheche.“

Rozumiete aspoň troška?

„Tak je, mačku bolí nôžka,
chechechecheche.“



Smelá žena

MILAN HUŽEVKA

Žil za tureckých čias v Dohňanoch gazda, veľký bojzlivec. S nikým nechcel nič mať, iba doma sa krčil a triasol strachom. Keď zvon vyzváňal, že sa Turci ženú, vybehol z chalupy polomŕtvy strachom a utekal sa skrýť. Svoju ženu im v chalupe zanechal napospas. Pribehol do Uhlísk — hustej mladiny, a tam vyčkával koniec poplachu, nahlas nariekajúc:

„Jaj, moja ženička, milovaná žienka. Už ti je koniec, už si mi tam, už ťa viacej neuvidím.“

Len vtedy prestal, keď aj jeho žena prišla do skrýše celá ovešaná batohmi. Udýchaná a spotená muža hrešila:

„Ty pľuhák, ty papľuh! Ty jeden strachopud. Ak ešte raz ujdeš, sama pôjdem s Turkom.“

„Neboj sa, Kačenka, neboj sa, Kači, už sa to nestane. Už si ťa nabudúce ochránim.“

Žena sa s mužom nevadila. Dobre vedela, že je to márne. Nabudúce muž ujde zas, len čo trochu v komíne zašramotí. Zaumienila si, že radšej k Turkovi pôjde, ako žiť s takým ledačom.

Raz zasa zvonili na poplach. Zvon zvonil a ľudia kričali:

„Turci idú! Zachráň sa, kto môžeš!“

Ako ináč? Bojzlivý muž vystrelil k Uhliskám ako splašený kôň. Na ženu sa ani neobzrel.

Tá sa však za mužom nenáhlila. Zobrala hrebeň a zrkadlo, sadla si k oknu, rozpustila dlhé vlasy a začala sa česať.

O chvíľu bola celá dedina prázdna.

Turci sa prihnali a brali, čo sa dalo. Iba ľudí nikde. Jeden Turek hľadajúc korisť zašiel až



pod horu, kde býval bojzlivec so svojou ženou. Bol prekvapený, keď zazrel v obloku peknú mladú ženu, ktorá sa tu češe a Turkov si nevšíma.

Žena hľadela na Turka spoza zrkadla a sama sebe šeptala: „Len aby bol pekný. Nie taký ako to moje strašidlo. Keď mám ísť s Turkom, tak aspoň s pekným.“

No ten, čo na ňu zízal, nebol krásavec. Idúc po dvore, kríval a škúľil do okna ako dáka mátoha. Dlhými fúzmi hýbal ako kocúr. Nie, s týmto nepôjde. Pekne by sa dostala. Rozhodla sa, že Turka prekabáti. Prestala sa česať a milo sa na Turka usmievala. Ruky proti nemu vystierala a tvárila sa, akoby jej neviem aký milý bol.

Turek sa zaškeril a mykol čiernym fúzom. No nehodil sa žene okolo krku, ako čakala. Povraz si nachystal, aby ženu zviazal. Tá však nelenila. Vybehla na dvor a prekvapenému Turkovi sa zavesila na krk, akoby ho bohvieako rada mala. Na líce ho bozkala a ťahala ho žartovne za fúzy. Turek sa čudoval ešte viac. Aj on ženu oblapil, povraz pustil na zem a sám sebe hundral: „Aká hlúpa Ďaurka. Sama tisne hlavu do slučky. Počkaj, holubička, hneď si ťa k sedlu priviažem.“ Hundral do fúzov a terigal sa so ženou ku bráne.

No smelá žena sa neočakávane vyšmykla Turkovi z rúk, obratne mu krivú šabľu zobrala a zastala si pred ním na dva kroky.

„Takto ty bojuješ, pohanská obluda? S deťmi a ženami? Do zajatia ľudí vláčiš? Tu máš, tu máš!“

Jednou ranou mu fúzy odťala a druhou hlavu. Potom šibla do hory.

Keď Turci vycválali z Dohňan, vrátila sa do dvora. Pri bráne ležal mŕtvy Turek a o plot bol uviazaný jeho kôň. Chvíľu stála, nevediac, čo si počať. No hneď jej vhupla do hlavy figliarska myšlienka. Turka vyzliekla a sama sa natiahla do jeho šiat. Potom vysadla na koňa a so šabľou v ruke odcválala do Uhlísk.

Turek nesmierne vyľakal všetkých dedinčanov. Šabľou sa zúrivo oháňal a zastal až pri bojzlivcovom úkryte. Z kríka ho vytiahol, hodil mu slučku na krk a priviazal si ho k sedlu.

„Už je s tebou koniec, Ďaur!“

„Milosť, milosť, veľký Turek!“

„Stúpaj za koňom, nemehlo Ďaurské, lebo ťa slučka zahrúdi.“

Všetci sa čudovali, že Turek hovorí po slovensky. Jeho hlas bol piskľavý, ani čo by žena sedela na koni. Najviac si Turka richtár obzeral, a keď jazdec na neho žmurkol, hneď vedel, koľko udrelo.



Turek bojzlivca dookola povláčil, potom zastal a prevravel:

„Či sa bojíš?“

Muž vytrieštal oči a triasli sa mu kolená. Dedinčania stáli okolo, lebo im už richtár pošepol, že sa tu hrá divadlo. Vtedy si Turek stiahol turban z hlavy a po pleciach sa mu rozsypali dlhé vlasy.

„Žena! Žena moja!“

„Vidíš, ty tuhmák? I tu ťa Turek chytil. A všade ťa chytil, ak sa budeš báť.“

„Nebudem, nebude, moja milá Kači. Uvidíš, že sa už nebude báť!“ sľuboval muž uľahčene.

Žena pustila muža zo slučky a Uhliská sa ozývali smiechom dedinčanov.

Tak chytrý, ticho, bez rozlúčky

ONDREJ SLIACKY

**Pútničku malý, poď a neplač už, že si mal strašne rád.
V diaľkach sa stratíme a nikto tu nebude spomínať.
Pútničku malý, poď, za ruku budem ťa viesť.
Iní sa zrodili pre lásku a my len pre bolesť.**

Nejedny verše sú len výplodom umeleckého výmyslu, fantázie, a predsa ich ľudský osud vie dodatočne naplniť najskutočnejšou pravdou. Takéto a podobné myšlienky mi prichádzajú na um pri čítaní tejto básne, lebo dnes už viem, že aj ona sa stala krutou skutočnosťou. Vlastne len časť z nej, pretože tá, v ktorej mladý básnik zapochyboval o trvácnosti jedného z ľudských citov, zostala naozaj iba umeleckým výmyslom.

Hneď po vojne sme ho začali hľadať. Osobne i pomocou Červeného kríža.

Žena, ktorá napísala desiatky listov a vyhľadala množstvo ľudí, len aby si našla brata, na nič nezabudla. Spomína naňho stále, aj keď sa už dávno zmierila s trpkou pravdou.

Teraz už hľadám iba ľudí, o ktorých sa dozvedám, že v tú jeseň boli v gemerských horách.

Tá jeseň, o ktorej hovorí, to sú povstalecké dni a týždne roku 1944. A ten, na koho sa pýta, to je Boris Kocúr. Dvadsaťročný poslucháč banského inžinierstva a autor jemných, lyrických básní.

Aj nás doma prekvapilo, že sa po maturite prihlásil na štúdium banského

inžinierstva. Prečo to urobil? Nevieť, snáď si to možno domyslieť z tohto listu.

Beriem do rúk koncept listu, ktorý napísal Boris Kocúr svojmu priateľovi.

Za štyri dni mám písomky. Potom odídem. Priprav sa na tú iróniu, idem na banské inžinierstvo. V polovici mája odchádzam do bane na päťmesačnú prácu. Nebude to ideálna samota?!

Je to skutočne irónia. Chlapec, ktorý svojimi básňami neustále prahne za hviezdami, morom, vetrom a nekonečným priestorom, odchádza do Štiavnice, aby fahal hlboko pod zem.

Nebolo to od neho gesto. Pretože keď sa vrátil domov, hovoril o bani takmer s nadšením. A pritom mal háňky prstov dorážané úplne do krvi.

Medzitým, čo počúvam Annu Kocúrovú, prezerám si školské vysvedčenia jej brata. Samé výborné.

Rád sa učil a veľmi rád čítal. Knihy si požičiaval, pretože málokedy mal možnosť si ich kúpiť. Hádám i preto využil tú príležitosť.

Na tvári sa mi zjavuje prekvapenie, vysvedčenia kladiem späť na stôl.

Bol už vari maturant, ale šaty mal

ošúchané, takmer zodraté. Prišlo mi ho ľúto, a tak som mu dala päťsto korún, skoro celú svoju výplatu, aby si kúpil niečo na seba. Peniaze si zobral a odišiel z domu. Ale šaty si nepriniesol.

„Ty, Boris, čo si urobil s peniazmi?“ pýtam sa ho asi o týždeň.

Zhádčil sa, trochu sa začervenal, a potom mi ukázal na hrbu kníh. Doteraz ich mám. Sú to staré nemecké vydania Goetheho, Schillera a Shakespeara.

Začíname spomínať na vojnu. Vlastne, spomína len Anna Kocúrová, pretože keď Kocúrovcom zabila letecká bomba otca, učil som sa iba chodiť.

Hneď po pohrebe odišiel Boris na svoju druhú prax do Železníka. Z práce sa však domov nevrátil. Zjavil sa až po potlačení Povstania. Nečakane, v celtovom kabáte a s kufříkom v ruke. Mal v ňom čerstvé výťažky svojej básnickej zbierky.

Beriem do rúk útlu knižku veršov, ktorá sa volá Chvenie nad rukami. Hneď na vstupnej strane je perom napísané: Svojej sestry Anne.

Nehovoril veľa. Povedal iba toľko, že bol medzi partizánmi. Čakali sme, že sa zapíše do druhého ročníka, ale po niekoľkých dňoch začal sa znova pripravovať na odchod. Pravdaže sme ho zdržiavali, najmä matka bola z toho nešťastná. Plakala, prosila ho, aby nešiel späť. No potom, čo sa Boris rozkričal, že predsa nebude ani zbabel-



Boris Kocúr

1924—1944

com ani zradcom, sama mu šla na nemecké veliteľstvo vybaviť vycestovacie povolenie do Železníka.

A raz nad ránom odišiel. Bola polovica novembra. Tma, sychravo. Aj som ho chcela ísť odprevadiť na stanicu, no keď som pozrela, ako je vonku, zostala som doma. A tak odišiel sám. Odvtedy som ho viac nevidela. Práve preto si nikdy neodpustím, že som nešla s ním aspoň kúsok.

Žene, s ktorou sa zhováram, červenejú oči. Nevieť, ako by som ju upokojil, a tak len čiarim ceruzkou v poznámkovom bloku a zrazu si predstavujem chlapca, ktorý sa tmavou, sychravou Bratislavou nenávratne vzdaluje matke, sestry, bratom, poézii.

Po vojne sme sa od našich priateľov

dozvedeli, že v ten deň, čo odišiel z Bratislavy, bol na stanici v Brezne. To sú poslední známi ľudia, čo ho videli živého.

Po niekoľkých dňoch stretávam sa však s človekom, ktorý bol s Borisom Kocúrom ešte v polovici decembra. Je to dr. Samuel Černák, právnik Štátnej banky v Bratislave. Ukazujem mu partizánsku legitimáciu Borisa Kocúra, ktorú pod číslom 786 podpísal major Kozlov.

Áno, je to určite on. Stretol som sa s ním pod Veprom.

Chcem vedieť, či s Borisom Kocúrom hovoril, či ho niečo na ňom upútalo.

Pravdaže, hovoril som, no že píše básne, to som vtedy ešte nevedel. A či ma niečo na ňom zaujalo? Jeho zjav. Taký menší, počerný, s veľkou proti-

tankovou puškou a celý obvešaný granátmi.

Asi v polovici decembra 1944 sme sa po skupinách začali prebýjať z obkolesenia. Vtedy som Kocúra videl posledný raz.

Pod Veprom teda končí stopa po Borisovi Kocúrovi, jemnom lyrikovi, ktorý pochopil, že proti neľudskosti fašizmu nezmôže nič jeho krehké slovo, a preto vzal do rúk protitankovú pušku.

Medzi jeho vecami na Železníku sme našli i dve básne z tohto obdobia, hovorí mi pri druhom stretnutí Anna Kocúrová a podáva mi dva nevelké listy papiera. Beriem ich opatrne do rúk, akoby som tušil, že ide o vzácne svedectvo. O dôkaz, že Boris Kocúr patril Povstaniu aj ako básnik. Nemylim sa.

Raz skončí každá hra, pomstí sa každá vina, germánske šialenstvo, víťazstvo, krv a moc na troskách porážok panicky dohasína.

Už nie sú časy naklonených šíj, tupého otroctva a poníženia, zrád, do spevu našich búrných melódii zaznieva pušiek tresk a pozdrav kanonád. Tak končí každá hra a nová je už iná, partizán v zásekoch a pripravená mína.

Sú to posledné verše Borisa Kocúra. Celkom určite však viem, že pri počutí jeho mena vždy mi

Skoro odišiel som, ešte ako dieťa a nevzal som si na rozlúčku ani malé kvietka.

bude prichádzať na um len jedna z jeho prvých básní:

A kraj ma čakal, mal rozvité púčky. Ja odišiel som chytrý, ticho, bez rozlúčky...

ILUSTROVAL LUDOVÍT ILEČKO

V kraji vrtošivého Ipeľa

VLADIMÍR FERKO

„Ja prisahám... že skrze tejto ženy Katruši Kohudky čarodejství mne moja krava vykapala, a tak ze žiadneho hnevu ani z vymyšlení mého to nečiním, ale že taškua srdce mám, že neni žiadna jiná osoba než Katruša Kohudka zahynutí mej kravy príčina a ona to dokazala, nie jiný...“

Je to trocha nezvyklý úvod na kapitolu z nášho putovania po rodnej zemi, ale vedeli by ste, priatelia, z neho uhádnuť, v ktorom kraji dnes pobudneme? Tá prisaha nie je vymyslená, našli by ste ju v mestskom archíve niekdajšieho slobodného kráľovského mesta Krupiny, kde pred necelými tromi storočiami Katrušu Kohudku (správne Kohútku) na čarodejníckom procese súdili a za živa na hranici upálili. Podobné procesy bývali nielen v Honte, susednom Novohrade a Tekove, ale po celom Slovensku. Pre feudálnych zemepánov boli nadmieru užitočné — odvádžali pozornosť ľudu od skutočných príčin biedy a zaostalosti. Katruša Kohudka zomrela nevinne, pomínul sa aj korunný svedok, ktorému krava uhynula, skončili sa aj procesy s čarodejnicami — len bieda naďalej zostávala. Celý tento kút Slovenska nad riekou Ipeľ, ktorá tvorí vyše sto kilometrov našej štátnej hranice, bol po stáročia viac-menej odkázaný na seba. Bystrica mala meď, Štiavnica a Kremnica zlato, Pohronie železo, len Krupinská vrchovina a kraj pod Štiavnickým pohorím mal iba svoje ruky a zem a slnko a — kameň. Z neho stavali robotní ľudia svoje obydlia, charakteristické, až 30 metrov dlhé domy, v ktorých bývala iba jediná vykurovaná miestnosť — izba. Pociena,

TY RODNÁ ZEM MOJA

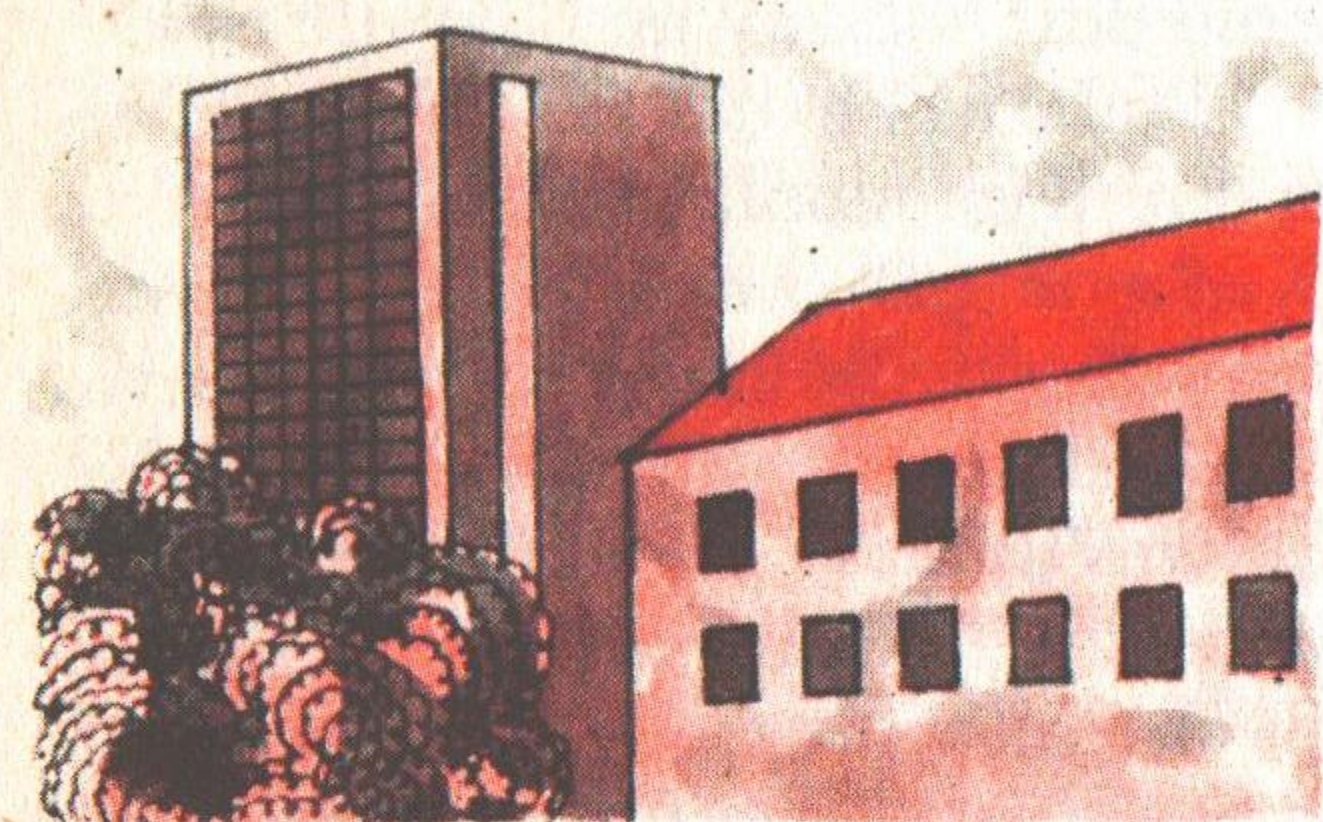


štadla, čierna kuchyňa, hábová komora, kómora na živnosť a spávacia komora — tak sa kedysi členili rodinné domy pokryté slamou, aké ešte aj dnes možno kde-tu nájsť. K obеду a k večeri sa rodina stretávala; niektoré jedlá chlapi jedávali zo spoločnej misy, ženy sa čupili po laviciach okolo stien, každá so svojou miskou a drobizgom okolo seba. Spávalo sa v spávacej komore, ktorá bola zavše aj desať metrov dlhá. Popri starých rodičoch synovia s manželkami a deťmi, alebo aj vydaté dcéry so svojimi mužmi a deťrencami. Ak sa rodina rozrástla, dom ešte predĺžili, veď kameňa bolo dosť a slamy na pokrytie tiež.

Ľudia sa chytali každej príležitosti, ktorá im mohla poskytnúť obživu. Keď zemepán Anton Körmendy staval v Brhlovciach svoj kaštieľ, pozval kamenárskych majstrov z Talianska. Brhlovčania sa nemohli vynadávať, ako zruční kamenári vytesali zo sivého pieskovca ešte aj okenné zárubne. Syn majstra Donadelliho v Brhlovciach zostal, ľudia sa kamenárstvu priučili a toto remeslo vtlačilo neskôr obciam na šírom okolí spoločnú črtu. Kamenári vyrábali z kameňa pomníky, medzníky, mífniky, dosky pod obloky, válovy, žľaby, ale najmä svojrázne kamenné brány, ktoré ešte miestami vidno. Horný oblúk brány sa nazýval krivica, býval pekne vyzdobený a zavše aj vymalovaný na červeno alebo na modro — lebo tieto farby mali ľudia najradšej. Nedostatok dreva nahradzal kameň, najmä sivý trachytový tuf, ktorý v Brhlovciach dodnes nazývajú „donadelli“. Brhlovské kamenárstvo postupne zanikalo, až zaniklo načisto, nejedna brána s toľkou námahou vytesaná našla miesto v základoch nového domu. A predsa tu čosi po dávnych majstroch kamenároch ostalo: dodnes obývané obydlia vytesané v tufe, v dobrom kameni zo sopečného popola — ozajstná rarita kraja. Keď človek pri nich stojí, ani sa mu nechce veriť, že je na Slovensku. Ľudia dobre vedeli využiť každú možnosť, akú im dávala príroda. Kedysi sa vraj v týchto obydliach ľudia ukrývali pred Turkami, lebo

ani tento kraj neobchádzali vojská a lúpežní rytieri. Jeden z nich, Zigmund Balaša, dobyl v roku 1530 kláštor postavený nad dedinou Bzovík, mníchov povraždil a kláštor premenil na mocný hrad, kde si potom sám bašoval. Svedectvo z pohnutých čias tohto kraja nám zanechal aj český spisovateľ Alois Jirásek v diele Bitka pri Lučenci. Vyličil v ňom víťazné stretnutie vojsk Jána Jiskru z Brandýsa s vojskami uhorského zemského správcu Jána Hunyadyho.

Ale kamenárstvo v tomto kraji



predsa zostalo. Pri Leviciach sa dodnes ťaží zriedkavý zlatý ónyx, v Tuhári pri Lučenci zelenkavý tuhársky mramor, v Krupine stavebný kameň. Stredisko kamenárstva už nie je v Brhlovciach, ale v Leviciach. Obrovské kotúčové píly s diamantovými zubmi porežú kameň na dosky tak ľahko, akoby to ani kameň nebol. Porežú a vylestia ho na najrozmaniťšie účely, hoci na travertínové zábradlie, ktoré sa tiahne pozdĺž Parku kultúry pri Dunaji v Bratislave.

V Kalinove sa ťažia a spracúvajú ohňovzdorné íly, výrobky z nich sa používajú ako elektrické izolanty, zavše väčšie ako desaťročný chlapec. Pod horami Štiavnickeho pohoria sa rozkladá obec Pukanec, niekdajšie kráľovské banícke mesto. Keď tu baníci vyťažili všetky podzemné bohatstvá, ktoré aj tak odtiekli do cudzích krajín, pohasla banícka sláva Pukanca a mestečko sa vracalo k svojej dedinskej minulosti. A potom už nie banícka, ale sláva dobrých reme-

selníkov dodávala Pukancu dobrý zvuk. Bývali v Pukanci aj čižmári, aj kováči, aj hrnčiari, ale najznámejší boli kolári, debnári a stolári, teda remeselníci, ktorí spracovávali drevo. Ešte po druhej svetovej vojne bolo v Pukanci 32 kolárov, 34 debnárov a 6 kováčov. Brestové drevo si privážali od Levíc, agátové zo Sereďe, len bukového na bahry (oblúkovité časti kolesa) mali dosť aj vo svojich pekných lesoch. Každý kolár vyrobil za rok asi 250 kolies. Ale po vojne začalo ubúdať furmanských vozov a časom sa aj v Pukanci objavil prvý traktor. Neskôr ich prichádzalo čoraz viac, aj mlátačky na gumených kolesách, načože budú komu drevené? Zaniklo brhlovské kamenárstvo, zaniklo aj pukanské kolárstvo a stolárstvo, lebo už ani tie „fiokové“ kasne, čo mala kedysi každá nevesta vo výbave aj s pekne vycifrovaným menom, sa nerobia.

Nuž všeličo sa pomínulo, ale oveľa viac je toho, čo vzniklo a vzniká. Spomeňme napríklad projekt, ktorý natrvalo sputná vrtošivú riekku Ipeľ. Zavše je iba ako potok, nevelký, pomalý, ale tri razy do roka akoby sa zdíval, rozlieva sa doširoka, zaplaví vyše pätnásťtisíc hektárov lúk a polí, hnojí ich úrodnou prstou z úbočí hôr, ale i tak odjakživa narobí viac škody ako osohu. Neraz odniesol všetko krmivo; kopy sena aj s podivnými cestujúcimi — zajacmi, ktoré nestihli ujsť pred prívalom — plávali dolu prúdom. Pätnásťtisíc hektárov pôdy sa už odvodnilo, systém nádrží zabráni ďalšiemu zaplavovaniu, voda bude slúžiť poľnohospodárstvu. Jedna z priehrad nad Brezničkou zachytí 25 miliónov kubíkov vody, ďalšia protipodvodňová a zavlažovacia bude pri dedinke Muli. Po vybudovaní ostatných priehrad čaká prudký rozvoj aj rybárstvo a hydinárstvo, najmä ak si uvedomíme, že ide z väčšej časti o najteplejšie oblasti Slovenska s priemernou ročnou teplotou okolo desať stupňov.

V ipeľskej kotline sa nachádza aj náš najjužnejší uhoľný revír, aj známa kúpeľ Dudince s termálnym

prameňom i Santovka s vynikajúcou minerálnou vodou.

Kedysi dávno rástli po hornatých úbočiach tohto kraja tisy, stromy, z ktorých si naši predkovia robili luky. Ale tis rastie pomaly, veľmi pomaly, a okrem toho jeho ihličie je jedovaté, zopár vetvičiek zabije aj koňa. A tak tento krásny strom neraz spôsoboval aj to, z čoho zlý sused obvinil nešťastnú Katrušu Kohudku. Zabíjal kravy, kozy aj kone, preto ho nemilosrdne vytínali, a spolu s ním vysekávali aj iné dreviny, aby rozšírili pasienky. Les ustúpil, prestal zadržovať vlahu, dažde rýchlo stiekli do jarkov a potôčikov, potokov a riek, napájajúcich Ipeľ, a vyše 250-kilometrová rieka prameniaca v Slovenskom rudohorí pod Veprom sa začala hnevať. Tak zo tri razy do roka, ako sme už spomínali.

Ak sa raz vyberiete do tohto kraja na výlet, nezabudnite si pozrieť aj našu najväčšiu rezerváciu jedlých gaštanov v Modrom Kameni, ktorá vznikla ešte počas tureckých vojen.

Z tohto kraja pochádza viac významných rodákov: Spisovateľka Božena Slančíková-Timrava z Polichna, v Ďarmotách sa narodil Jozef Dobrovský, vedúca postava českého národného obrodzenia, v Ábelovej pri Lučenci znamenitý kartograf Samuel Mikoviny, v Krupine spisovateľka Elena Maróthy-Šoltésová i autor Detvana i Mariny, veľký štúrovský pevec Andrej Sládkovič.

Na záver vám, priatelia, položím otázku. Zaiste viete, že slávni slovenskí olejkári pochádzali z „olejkárskych“ obcí v Turci. Vedeli by ste uhádnuť, kde na Slovensku sú „čilejkárske“ obce? Je ich jedenásť a všetky sú v kraji, po ktorom sme dnes putovali. Je to Starý Tekov, Čajkov, Hronské Kosihy, Tekovská Nová Ves, Veľké Kozmálovce, Horské Kľačany, Rybník, Podlužany, Tlmače, Opatová a Gondovo.

A prečo sú „čilejkárske“? Lebo z tritisícich dedín na Slovensku sa iba v týchto jedenástich namiesto „teraz“ hovorí „čilej“.



Kirik

UKRAJINSKÁ ROZPRÁVKA

Sedliakovi Kirikovi, ktorý žil už ani nevedno kde, prihodilo sa veľké nešťastie: práve v čase žatvy mu umrelo dieťa. Chodí biedny Kirik a hľadá, kto by jamu vykopal, kto by truhlu urobil, ale nikto nechce. Vybral sa k popovi.

„Prišiel som k vašej milosti, báťuška, či by ste mi nešli dieťa pochovať.“

„A či máš, Kirik, rubel?“

„Nemám,“ hovorí.

Nechcel ísť pop dieťa pochovať. Vrátil sa Kirik domov, plače, ale nik ho nepočúva. Dal sa teda sám jamu kopať.

Kope Kirik jamu a čuduje sa: ide k nemu mních v čiernej sutane a na hlave mu svieti klobúk.

„Dobrého zdravia, Kirik, čože to robíš?“

„Veľké nešťastie ma postihlo. Umrelo mi dieťa práve v žatve, nikto mi nechce jamu vykopať, nuž kopem sám.“

„Počkaj, Kirik, nekop! Poď so mnou!“

Prišli do údolia.

„Tu vykop jamu pre svoje dieťa.“

O malom pávovi

ALOIS MIKULKA

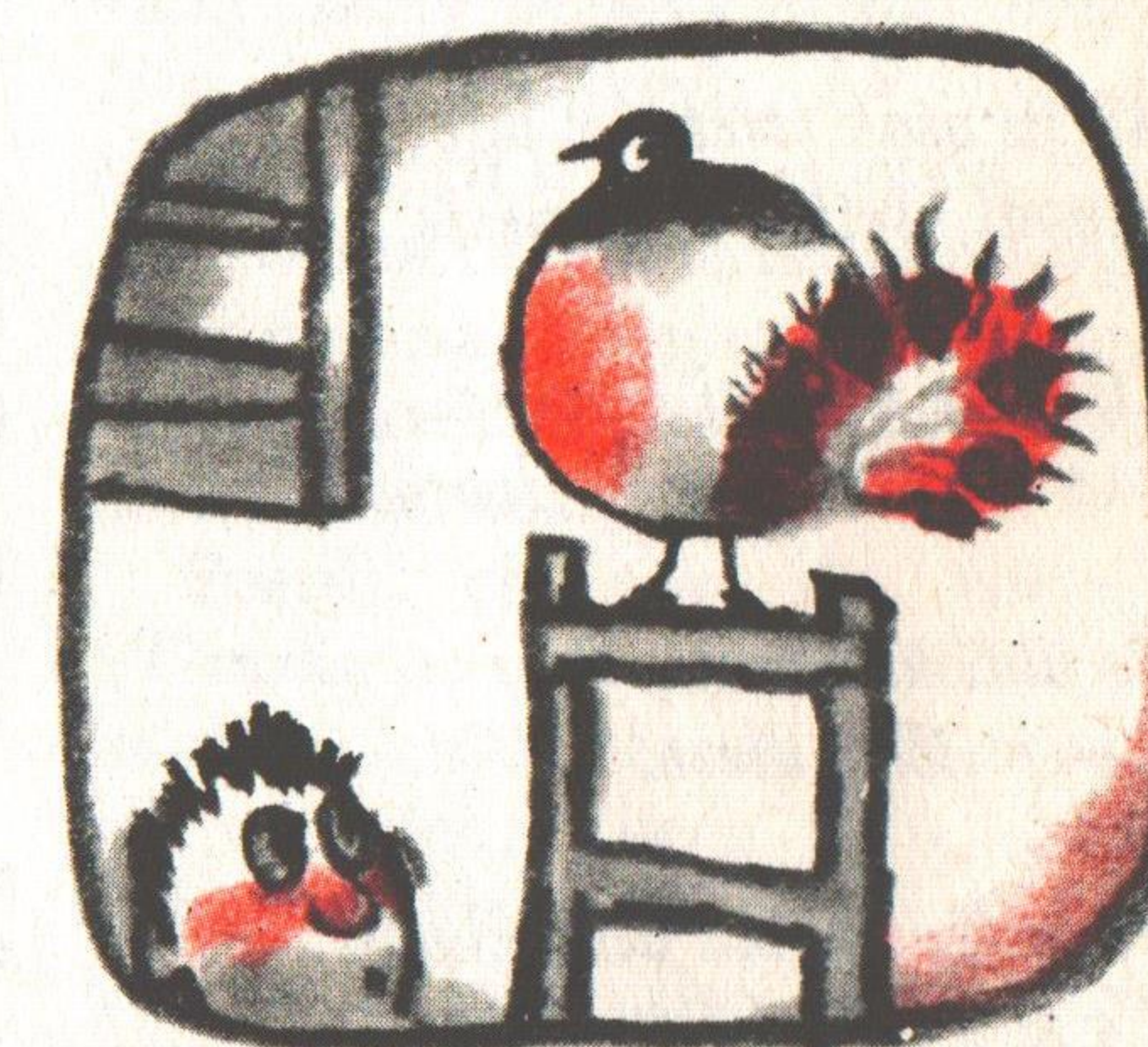
Mal som páva a ten páv bol malý ako sliepka. Jedol, ako pávy jedávajú, ale narásť nechcel, ani za neviem čo.

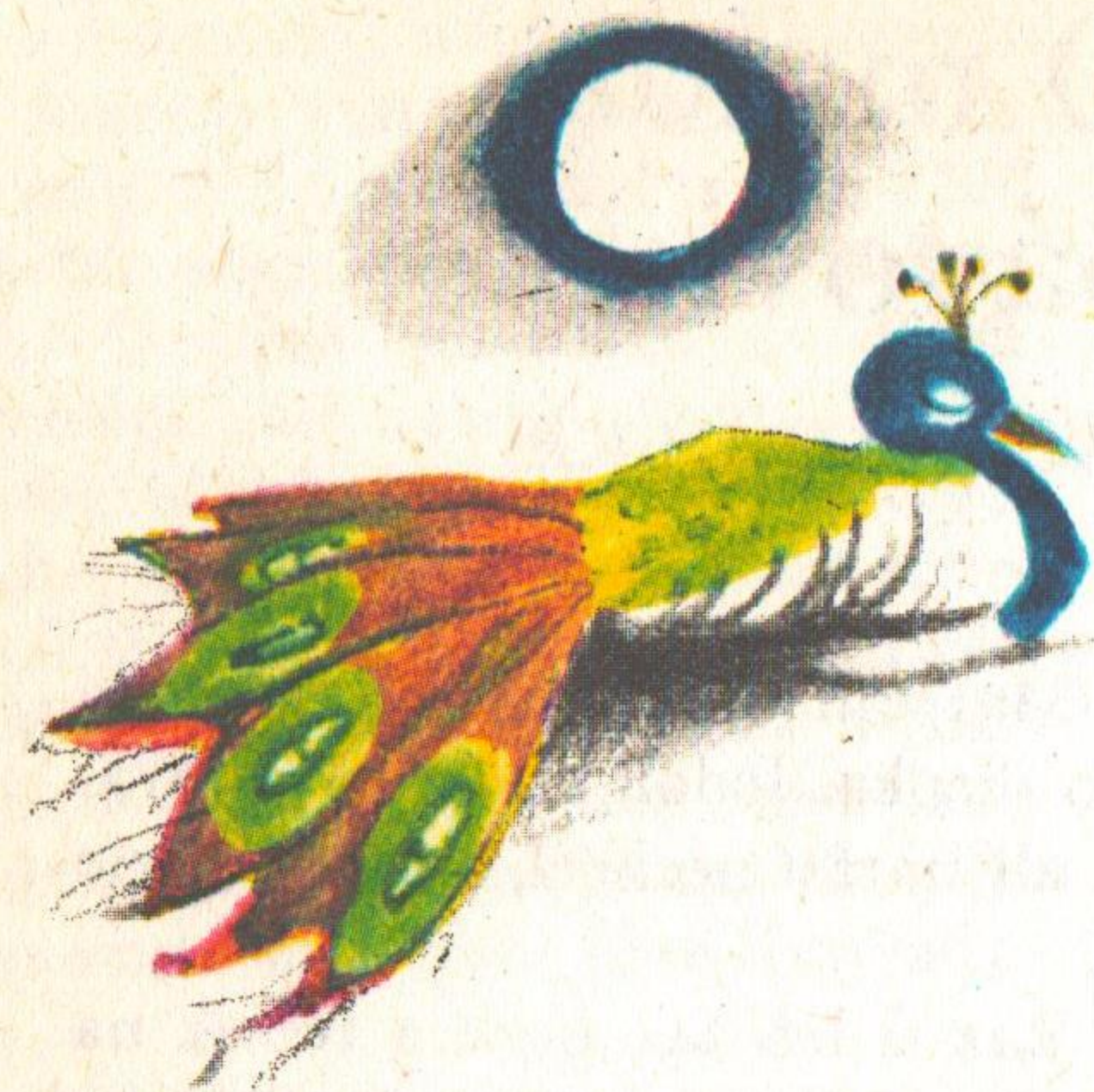
Raz si len tak nesiem rebrík na čosi, dívam sa — a páv bol veľký ako teľa. Dívam sa celý začudovaný a vravím si: Veď to ani nie je môj páv. A volám naňho: Pávik! On nič. Ani sa nepohne a hľadá na mňa, div mu oči nevypadnú z jamôk. Vravím si znovu: To nie je môj páv. Môj bol ani za groš chleba a tento — nebodaj bude družstevný.

A vtom páv vydýchol a začal sa smiať a bol zase malý ako sliepka. Len-len že som od ľaku nepustil rebrík. A páv povie: Ustavične na mňa gániš, pretože som maličký, nuž som sa nadýchol, aby som bol veľký. Chcel som ti urobiť radosť, ale musel som sa smiať a pokazil som to.

Nadávam na lapaja najedovaný a nesiem teda ďalej ten rebrík na čosi, a vtom mi vhušlo, že vlastne ani neviem, čo som s tým rebríkom chcel. Taký páv! Za groš chleba! Iba čo človeka popletie!

Prel. M. HALAMOVA





RUDO ČIŽMÁRIK

Páva

*Pyšná páva
dlho spáva.*

*Na chvoste má mnoho očí,
len čo večer súmrak zočí,
už ich pozatvára.*

*Pyšná páva
dlho spáva.*

*Kým ráno tie oči pootvára,
slnko sa už dáva zhora
žlté ako húsatko.*

Líštička

*V zoologickej záhrade
sa jej zajac vysmeje.*

*Ak ju však stretne v lese,
zahodí všetko, čo si nesie.*

*Líška je naozaj potvora.
Má oči obrátené do dvora.*

*Čo vidí na dvore,
chce v líščeji diere.*

*Je hrdzavá, má dlhý chvost.
To je o líške hádam dosť.*

Začal Kirik kopat jamu a vykopal kotlík plný strieborných rublov. Potešil sa, prišiel domov, vzal koňa a vybral sa do mesta. Kúpil vrece pšeničnej múky, proso a masť.

Zašiel Kirik k popovi, položil na stôl štyridsať rublov.

„Báťuška, chcem, aby ste moje dieťa slávnostne pochovali.“

„Už-už, Kirik, choď domov a ja hneď prídem.“

Ešte Kirik domov nedošiel, a už prichádza dvanásť popov z dvanástich kostolov a ten jeden prišiel aj so ženou. Pochovali dieťa so všetkou slávou ako kupeckého synka a potom si sadli a hodovali. Vtedy sa pop začal Kirika vypytovať, kde vzal peniaze. Ale popova žena hovorí:

„Nevypytuj sa teraz, naprázdno vyjdeš. Počkaj do pôstu, Kirik ti neujde. Začne sa pôstiť, príde na spoveď a ty sa dozvieš, odkiaľ vzal peniaze. Ak sa neprizná, nedáš mu rozhrešenie.“

Počkal pop do pôstu, a keď Kirik prišiel na spoveď, začal sa ho vypytovať:

„Tak, aké máš hriechy?“

„Báťuška, človek, kde stúpi, tam zhreší.“

„No ja som počul, že máš akosi podozrivo veľa peňazí, že si ich ukradol.“

„Nie, báťuška.“

„Keď sa nechceš priznať, strat sa mi z očí.“

„Pravda je taká, že som našiel kotlík peňazí.“

„Mne sa tie peniaze nezdarujú. Nože ich prinies sem. Odslúžim omšu, odžieniem nečisté sily a za to bude čiastka moja, čiastka tvoja a čiastka i na kostol.“

„Dobre,“ vraví Kirik, „nech je tak.“

Odslúžil pop nešpory a prišiel domov.

„Tak čo?“ spytuje sa ho žena.

„Už viem, kde vzal Kirik peniaze.“

„Počkaj,“ vraví popovka, „nechoď k nemu. Urobím tak, že všetky peniaze budú tvoje.“

Odbehla k ševcovi, vypýtala si šidlo a dratvu, pribehla domov a zniesla z povaly volskú kožu. Navliekla kožu na popa, predné nohy na ruky, zadné na nohy, rohy na hlavu. Zašila a urobila z popa čerta.

„Choď teraz ku Kirikovi, zaklop na okno — určite ešte nespí — a povedz: ‚Uhu! Nielenže si mi vzal peniaze, ale ešte i popovi na kostol chceš dať. Zaraz mi ich vráť, lebo ti dom zbúram a všetky duše odnesiem,‘ uvidíš, ako sa zľakne.“

Prišiel pop pod okno a zaklopal rohami. Kirik sa pozrie — vonku svietil mesiac — a zazrie diabla.

„Čože chceš, nečistá sila, odo mňa?“

„Uhu!“ hovorí preoblečený pop, „vzal si mi peniaze, ale dušu nedal. Vráť mi ich, lebo inak ti dom zbúram a dušu odnesiem.“

„Počkaj,“ vraví Kirik, „podám ti peniaze cez dvere.“

Pootvoril dvere a podal mu kotlík.

Prišiel pop domov, popovka mu chce vziať kotlík, no ten prirástol popovi k rukám. Začala z neho zvliekať volskú kožu a z popa tečie krv. Koža naňho prirástla, nuž stal sa z popa čert.

Do svitu už len chvíľa, treba do kostola zvonit, už sa i ľud pred kostolom schádza, a pop len nejde, vo volskej koži stojí. Začal usedavo plakať.

„Počkaj, neplač,“ hovorí mu žena, „umyjem sa dočista, ustrojím sa pekne a zájdem ku Kirikovi. Nech príde a vezme si kotlík, potom koža odpadne.“



Ako smelý tesár slobodienku skresal

KLIMENT ONDREJKA

Smelý bol rabčiansky tesár Gruska. Roboty sa nebál, strach pred pánom nemal. A pre ten nestrach z pánov sedel nie prvý raz v zámku nad Oravou. Sedel a hliel ako jemu podobní chlapi odbojní, s krivdou nespokojní. Nadlho mu prichodilo väzenskú stravu jesť.

Temne a vlhko bolo v temniciach, svetlo a sucho v svetliciach! Ale začalo i pánom do svetlíc zamokať, začali sa v krove šindľom dierky prievitné množiť.

I zvolal pán chlapov oravských, aby mu vysokú strechu pokrývali.

Tesali tí, pokrývali, šindel z oravských dedín míňali, len tú vežu vysočiznú nepokrývali; jej poslednej makovičky sa i najsrdatejší báli.

Vtedy prišli panskí obšmietači do temnice vlhkej, či by Gruska smelý na Nebojsovi trámiky, krokvičky, latky nepovymieňal, šindľom ich nepokryl. Ak by to spravil, nech si želanie vraví.

„Ak mňa i týchto ľudí dobrých z temnice navždy pustíte, tak vám vežu spravím, že za môjho života na ňu liezť nemusíte!“

Pustili chlapov do roboty a Gruska po veži sa vešal, šindľom ju obíjal a nakoniec sa postavil na jej vrcholec: hlavu dolu, hore nohami, aby vedeli všetci z Oravy, že si pre seba i pre ľudí dobrých slobodienku skresal.



RUDO ČIŽMÁRIK

Straka

Straka vraj kradne všetko, čo sa blýska.

Má plné hniezdo ligotavých vecí.

Je nespokojná. Skrieka po lese.

Dosiaľ neukradla búrke blesk.

Maco

Les sa jak loďka rozkolíše, praskajú suché vetvy pod dubom, keď medveď vyjde z teplej zimnej skrýše. A hneď má čosi za lubom.

Celé dni nejedol, len v spánku zamrňal. Riekol si: Radšej sa už zobudím! Už celé mesiace budík mi nadržal, aby som nespas odrazu sedem zím.

Vyfintila sa, prišla ku Kirikovi a hlboko sa uklonila.
 „Dobrého zdravia ti, Kirik.“
 „Aj vám, mátuška. Čože mi chcete?“
 „Vieš, to si bátuška chcel s tebou len zažartovať.“
 „A ja som si myslel, že to bol zlý duch, a to, aha, pop!“
 Nešiel Kirik do kostola, ale zašiel k najstaršiemu biskupovi..

„Čože si želáš?“

„Vaša osvietenosť, stalo sa mi veľké nešťastie: umrelo mi dieťa. Nikto mu nechcel truhlu urobiť, jamu vykopať. Pribral som sa sám a vykopal som kotlík peňazí. Prišiel pop v koži vola, kotlík mi zobral, a ten mu k rukám prirástol.“

„A kde je teraz?“

„Stojí vo volskej koži.“

„Choď, Kirik, ja zaraz prídem.“

Kirik ešte nedošiel k popovmu dvoru, a jeho osvietenosť už sedí pri vchode a pred ním stojí pop vo volskej koži. Chytil Kirik kotlík, vybral ho popovi z rúk.

Pop začal plakať.

„Dajte mi aspoň nejaký chlieb, nechajte ma kajať sa.“

„Akože ta môžeme nechať, keď ty aj si pop — aj nie si pop, si diabol — aj nie si diabol. Ktovie, čo vlastne si. Ľudia sa ťa budú báť, do kostola nikto nepôjde.“

Vzali popa, priviazali mu na rohy povraz a začali ho na diváky vodiť po svete.

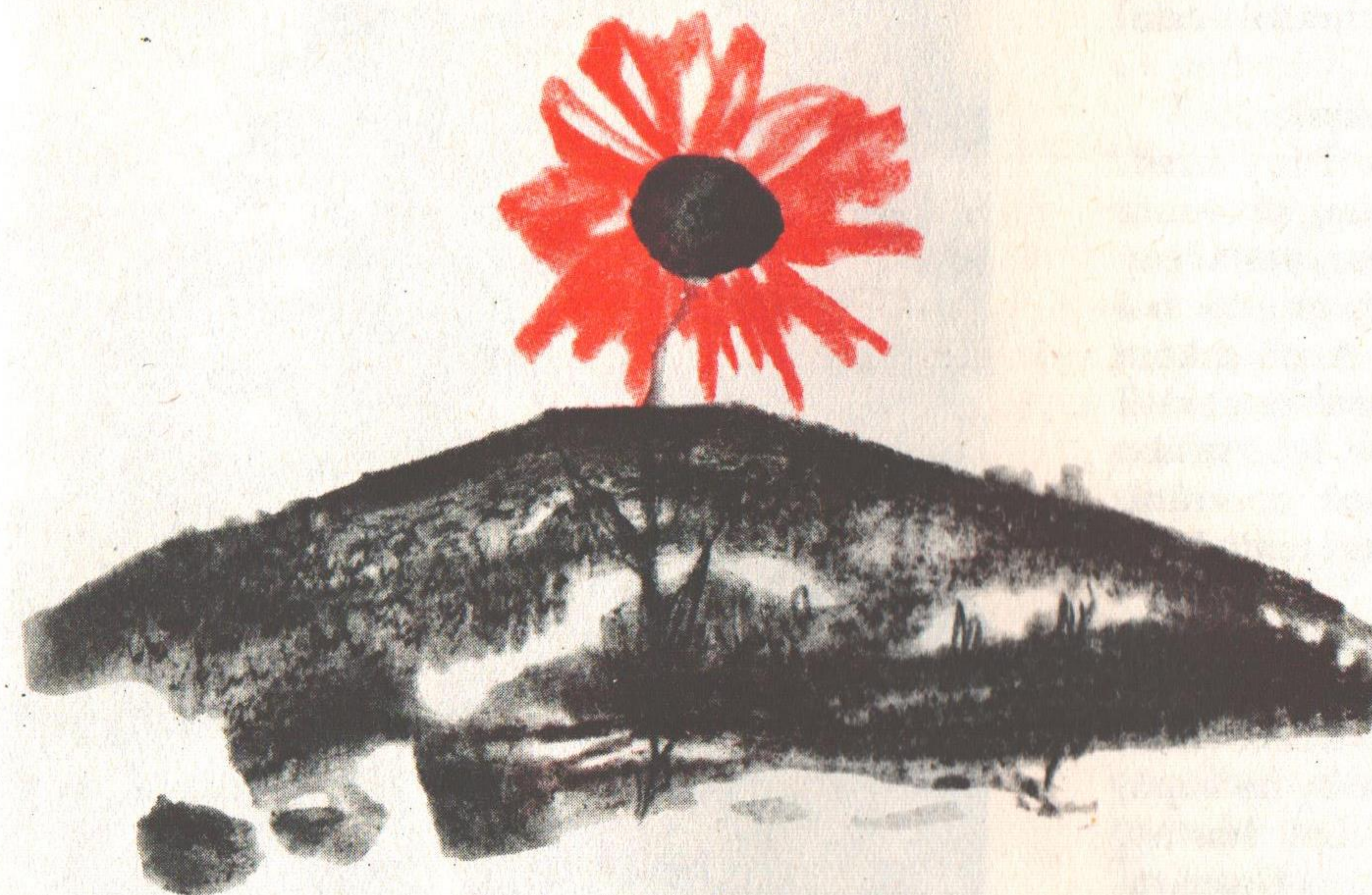
Prel. J. SOKOLÍK



Odkaz Andreja Breznaja

JÁN DONOVAL

Východné Slovensko bolo krajom, v ktorom v minulosti vznikali veľké ľudové povstania proti pánom. Jedno z najväčších — tzv. cholerové — vypuklo tu roku 1831, keď sa rozšírila nepravdivá správa, že páni začali tráviť svojich poddaných. Povstanie šľachta kruto potlačila, no nepochybne i pod jeho vplyvom bola neskôr prinútená zrušiť poddanstvo.



Už dobrú chvíľu počúva stotník Baum majora Döllnera, ale nechápe nič. Veď ako by aj mohol, keď nerozumie vôbec ničomu, čo sa v tomto prekliatom kraji stalo.

„Chápete ma, človeče?“ spýtal sa ho nakoniec major, akoby bol vytušil, že celý čas hovoril do prázdna.

Stotník prikývol na súhlas.

„Čerta chápete,“ zručol major a začal prudko chodiť po miestnosti. Čoskoro si však sadol a znova sa pustil do vysvetľovania. Tak ako pred chvíľou aj teraz hovoril o tom, že poprava je predovšetkým divadlo. Cirkus, zábava, ktorá sa nekoná kvôli tomu, čo sa bude o pár minút

hompáľať na žinke, ale kvôli tým, čo tu ešte zostanú. Tí musia spomínať, čo videli a počuli, lebo nie odsúdenec, ale oni sú nebezpeční. Preto nemožno popravovať tak, ako sa to robilo doteraz. Bez divákov, takmer potajomky. Čo najviac ľudí treba nahnať k popraviškám, aby mal kto rozprávať ešte i detným deťom o osude rebelov. Ale to nie je všetko. Odteraz, od tohto okamihu, čo skončí hovoriť, musí on, stotník Baum, zabezpečiť, že divadlo bude ešte veľkolepejšie. Všetko sa musí triasť a plakať. Kajúčne a ľútostivo. A aby sa tak stalo, treba už zajtra prinútiť jedného z odsúdených, aby otvoril

svoju sedliacku papuľu. Otvoril a pekne zrozumiteľne povedal, že teraz, keď sa lúči s týmto svetom, ľutuje, že sa búril proti pánom. Že si je vedomý svojej viny a prijíma spravodlivý trest, ktorý si zaslúžil.

Jeho, majora Döllnera, nezaujímá, ako to stotník Baum urobí. Dôležité je, aby sa odsúdenec kajal. A hlavne, aby sa kajal už ten zajtrajší, lebo na popravu príde sám podmaršal Máriássy.

„Myslíte, že prehovorí?“ obrátil sa podmaršal na majora Döllnera.

„Zaiste, vaša milosť,“ odpovedal s presvedčajúcou istotou major a pokynul hlavou smerom k sudcovi. Zavírali bubny.

Keď dozneli, sudca dočítal, zvinul papier, z ktorého čítal rozsudok vojenského súdu, a poodstúpil od popraviška.

Majora Döllnera zachvátila úzkosť. Čo ak sa odsúdenec zľakne alebo zabudne to, čo musel ešte pred hodinou zopakovať desaťkrát. Nie, to sa nemôže stať, podmaršal by mu to nezabudol do smrti.

Vtom odsúdený urobil dva malé kroky. Zahľadel sa do tváří pod popraviškom a napriamil zhrbený chrbát.

Tiesniace sa davы stíchli, akoby bol uťal, len odkiaľsi zozadu ozýval sa slabý detský plač.

„Ako sa volá?“ spýtal sa zvedavo podmaršal.

„Andrej Breznaj, vaša milosť, zo Slan...“

Major nedopovedal, lebo v tom okamihu odsúdený zdvihol vysoko hlavu a zakričal:

„Ľudia nezúfajte, čo sa nepodarilo nám, urobia raz naše deti.“

Dav sa hrozivo zakolísal. Major zbledol, osinel. Podmaršal zakričal čosi pobočníkovi a rýchlo sa pobral ku koču.

Stotník Baum zdvihol šabľu, a na košickom šibeničnom vŕšku znova zavírali bubny.

Jediný červený turák

JOZEF HORÁK

Sedel veľkomožný pán Juro Rákóczi na svojom Šarišskom hrade pri veľkom korbeli a mal plnú hlavu myšlienok. Nijaké ťažké, ani pochmúrne, lebo mu to bolo vidieť na tvári. Jednako aj keď neboli neveselé, predsa ho len museli škriekať, lebo chvíľami sa usmieval, chvíľami mraštil čelo. Trápilo ho dačo, ale i zabávalo.

Také to bolo trápenisko — sladkokyslé.

Ani neveľmi ďaleko od Šariša stál iný hrad. Zborov, zvaný i Makovica. Bol to veľmi, veľmi pekný hrádok, položený v zelenom lese, postavený na kopci. A ak bol zvonku pekný, znútra bol tisíckrát krajší. Hotová rozprávka. A po takom vždy túžil pán Šariškého hradu. Neraz sa obrátil u pána Gašpara Serédyho na Zborove, lebo sa ako susedia dobre znášali. A kedykoľvek sa vrátil, novou silou sa obnovovali túžby, dostať tento hrad do rúk. Len ako?

Dobyť ho nemohol, ako sa to robievalo kedysi. Tu sa muselo len podobrotky a podľa práva. Tak pán Rákóczi vždy pri návšteve Zborova zahováral, že sa mu zámok páči, že by ho rád, že by ho kúpil, že by ho dobre zaplatil, že by bol šťastný, prešťastný... No tak všelijako okolo pána Gašpara, až sa ten raz dohútal, kam mieri Rákóczi. Mal dobrú náladu, možno si aj trochu viac vypil, i takto zahovoril susedovi zo Šariša.

„Teda by ste, urodzenosť, chceli tento zámok?“

Rákóczi od radosti skoro z kože vyskočil. Dostal Serédyho ta, kde ho dávno chcel mať.

„Chcieť, ako chcieť, premilý pán sused. Len chcieť je jedno, a mať druhé.“

„A keby som ho predal?“ prižmúril jedno oko Serédy.

Hrad Zborov, nachádzajúci sa na sever od Bardejova, bol kráľovským pohraničným hradom a jeho úlohou bolo chrániť dôležitú obchodnú cestu z Uhorska do Poľska. Kedy presne vznikol, nie je známe. V prvej polovici 13.

storočia však už existoval, preto-že podľa písomnej správy ho roku 1241 kráľ Belo IV. daroval svojmu kapitánovi Makovi de Tarza. Nasledujúcimi majiteľmi Zborova, nazývaného aj Makovicou, boli Zudarovci, Tarczayovci

a veľmož Zápoľský. Roku 1548 ho cisár Ferdinand I. venoval veľmožovi Gašparovi Serédymu. Po ňom patrilo Zborov ešte rodine Ostrogovskej, Žigmundovi Rákóczimu a Ilone Zrinskej.

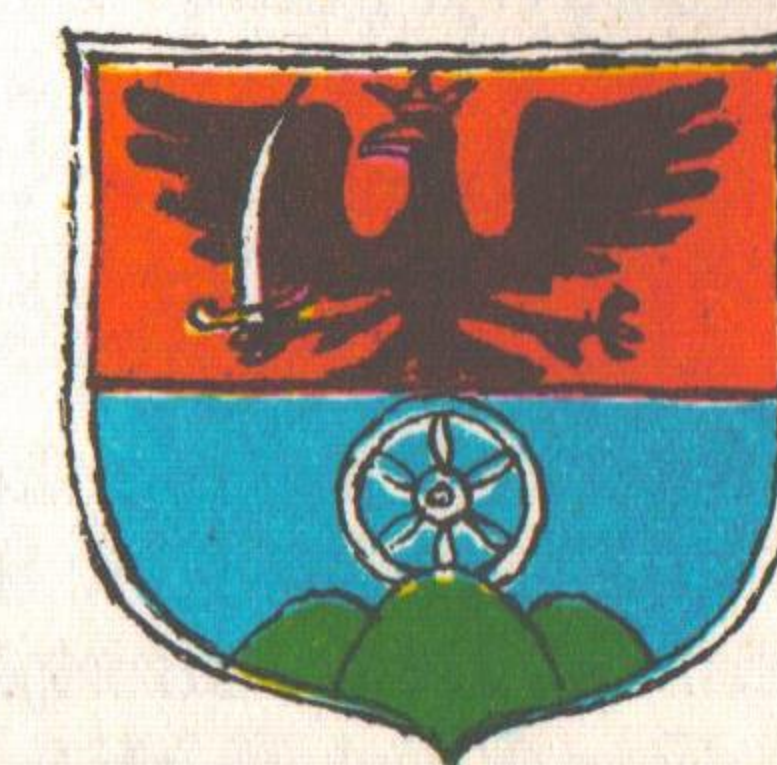
Hrad pôvodne pozostával iba



z hranolovitej veže a obytnej budovy a až neskôr ho rozšírili. Pri najväčšej prestavbe — na začiatku 17. storočia — predstavili jeho najstaršiu časť a zosilnili aj hradbový obranný systém. No i napriek silnému opevneniu

hrad v čase rákócziovského povstania cisárske vojsko dobylo a zbúralo. Bolo to roku 1684 a odvtedy ho už nikto neobnovil.

J. D.



„Lepšieho kupca nenájdete,“ poponáhľal sa Rákóczi. „Zaplatím, koľkokoľvek budete žiadať. Povedzte cenu!“

Starý Gašpar Serédy sa pohniezdil v koženom kresle, šelmovský sa usmievať.

„Teda počúvajte, vaša urodzenosť! Dáte desaťtisíc dukátov...“

„Dám!“ skočil mu do reči šarišský pán.

„Počkať, počkať,“ zdvihol ruku zborovský pán Gašpar, „k tomu desaťtisíc strieborníakov a desaťtisíc turákov.“

„Dám, dám!“ ponáhľal sa Rákóczi.

„Hovorím, počkajte, ešte som nedopovedal. Peniaze musia byť všetky vyrazené v jednom roku a s podobizňou jedného panovníka!“

Teraz Rákóczi trochu zaváhal. Premýšľal, či sa takáto požiadavka dá splniť alebo nie. Len zborovský pán nedal domyslieť.

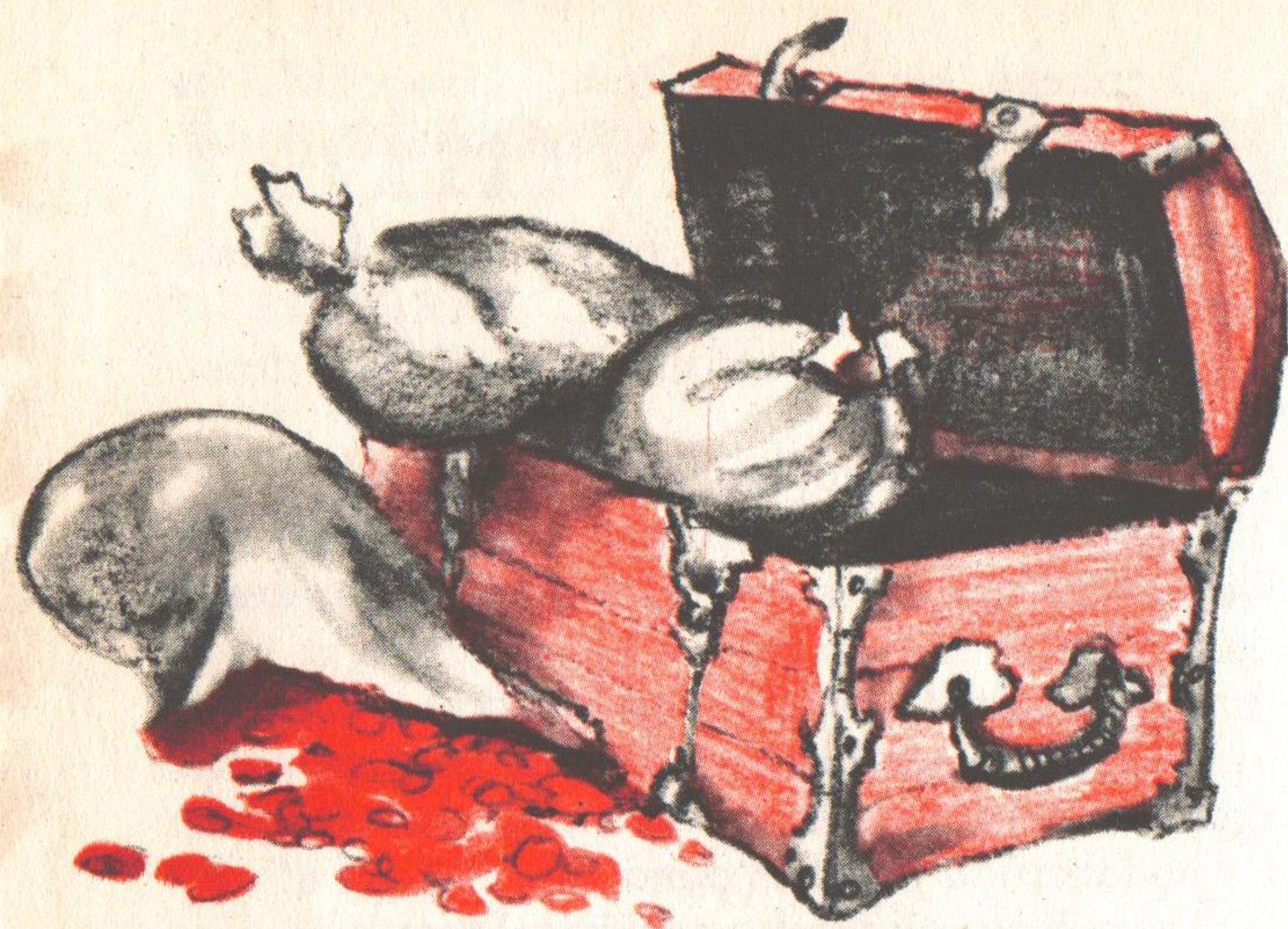
„Okrem toho by ste museli peniažky zohnať a zložiť presne do roka a do dňa od uzavretia zmluvy.“

Čo mal Rákóczi robiť? Ak chce hrad mať, musí peniaze dať. Kde ich nájde, tam ich nájde, sumu vystanoviť musí, ako žiada Serédy.

Preto sedí dnes šarišský pán taký čudný, lebo práve dnes podpísali zmluvu. Nič by nebolo, keby starý figliar zo Zborova bol chcel hocaké peniaze. Veď dukát ako dukát, a toliar ako toliar, o medených turákoch ani nehovoriac. Len mali byť razené v jednom roku a za toho istého panovníka. To bola galiba!

Preto teraz musel začať špekulovať, ako také peniaze dostať. O tom, že ich dostane, bol presvedčený. Pôjde len o to, ako? Ale na to má dlhú dobu, celý celučičký rok...

Len nebolo, ako si šarišský hradný pán predstavoval. Rozbehli sa Rákócziho poverenci po celej krajine, snorili na hradoch a zámkoch, kde bývali takí, čo v tých časoch mali najviac peňazí, navštevovali mestá, strkali nosy do každého krámcu a varštatú. Behali po trhoch a jarmokoch,



po farách a kostoloch, oberali žobrákov a tulákov, hľadajúc mince, aké potreboval šarišský pán.

Pán zo Zborova sa výborne zabával, keď sa dopyčul, aké horúce chvíle narobil šariškému susedovi, no časom aj lutoval, že mu narobil také trampoty. A to podaromnici, lebo pán Gašpar vlastne ani nechcel predať Zborov, lebo ho mal väčšmi prirastený k srdcu než Rákóczi. Do kúpy vstúpil iba z rozmaru.

Lenže Rákóczi bol uvzatý človek a robil všetko, aby zozbieral peniaze. Odpočítavali sa teda dukátiky i toliare i turáky, vysýpali po tisíc do vrecák a odkladali do pokladnice.

Dozvedel sa o tom Serédy a odrazu mu ostávalo divno okolo srdca. Smiechoty sa tratili, veselost mizla. Čo ak sa predsa len mylil? Čo bude potom? Kúpa sa uskutoční, a on bude musieť opustiť hrádok. Najmilší, najdrahší, v ktorom chcel aj svoj život ukončiť! Kam potom? Aký býval veselý, tak teraz osmutnel.

Tak sa blížil, síce pomaly, ale iste a nezadržateľne deň, keď sa podľa zmluvy mala kúpa uskutočniť. Pán Serédy na Zborove zúfalo spínal ruky do modlitby, aby sa šariškému pánovi nepodarilo zohnať posledné peniaze. Rákóczi zasa naopak, denne sa modlil, len aby mu pánbožko pomohol.

Zdalo sa, že to predsa len vyhrá Rákóczi. Mal už uložených desať kožených vrecák a v každom tisíc dukátov s jedným rokom a jednou tvárou. A mal aj desať ľanových a v každom tisíc strieborných toliarov s jedným rokom a jednou tvárou. A mal aj konopné vrecká a v každom tisíc červených turákov s jedným rokom a jednou tvárou. Len tých bolo iba deväť, lebo do desiateho chýbal ešte jeden jediný turák. A do kúpy chýbali ešte tri dni.

Pán Rákóczi kričal, hrozil, zastrájal sa a rozhá-

ňal všetko, čo malo nohy, aby ak nie na zemi, tak hoci aj v najhlbšom pekle zohnali chýbajúci turák. Dal rozhlásiť na všetkých stranách, že za turák, aký potrebuje, zaplatí toliar, potom dukát, potom desať dukátov! Ale prešiel deň, a turáka nebolo. Síce prichodili takí i onakí, núkali turáky, celé hory turákov, ale ani jeden s letopočtom a tvárou, ako potreboval šarišský pán.

Svitol predposledný deň a pán Rákóczi si už zúfal, pretože posledné konopné vrecko bolo stále otvorené.

Vtedy sa šťastie usmialo na jedného z naháňáčov. Vracal sa sklamaný z potulky za turákom, keď odrazu vidí pri ceste sedieť žobráka-tuláka. Sedel a v deravom klobúku osieval peniaze. Možno rátal, koľko vymodlil. Skočil naháňač k nemu, vytrhol mu klobúk z rúk. Žobrák mal iba jednu nohu a tak sa dal prosiť a božekať, aby ho neobral. Ale ten nepočúval, prehŕňal groše a grajciare, turákov tam nebolo. Sklamaný hodil klobúk žobrákovi, sadol si uhriešený a dal sa ponosovať, čo ho trápi. Žobrák počúval, počúval, a keď sa dopyčul, že za turák môže dostať desať, zadíval sa nedôverčivo na naháňača. Ale ten mu otrčil desať červených peňazí, že nežartuje. Tu sa milý žobrák chytil za hlavu, lebo sa mu všetko tak pozdávalo, že akurát taký turák minul včera v krčme.

Vyskočil naháňač a letí letkom do dediny a za ním poskakuje žobrák na jednej nohe.

V krčme nebolo krčmára, iba krčmárka. Tá si spomenula, že naozaj turák mala, ale ho dala babe za kohúta.

Beží naháňač za babou, aj tá, že turák mala, ale ho hodila v kostole do pokladničky.

Niesol kostolník pokladničku kňazovi, a po ceste potiahol z nej päť turákov. Keď videl žobráka, dal mu jeden z nich, aby si za krádež nebesá udobril.

Vidí žobrák, že dostal turák, ktorý je hoden desať červených. Podŕho na hrad!

I dostal zaň desať, len nie turákov, ale dukátov.

A tak keď svitol čakaný i nečakaný deň, pobral sa pán Rákóczi na Zborov. Vložil tridsať vrecák s dukátmi, toliarmi i turákmi na stôl. Obrátil sa na pána Serédyho, ktorý sedel smutný, presmutný v hlbokom koženom kresle. Pozval ho, aby išiel spočítať sumu, na ktorú ocenil zborovský zámok.

Darmo ho pán Rákóczi volal, drankal, dvíhal, preberal, myslíac si, že zaspal. Pána Gašpara Serédyho viac neprebudil. Lebo ten od veľkého žiaľu zaspal naveky.

Svetlo indiánskeho náčelníka Hateya

RUDO MORIC

Bolo to dávno, pradávno, keď cudzia noha ešte nepošliapala rajský ostrov Kubu. Na širokej planine Yara, tam na východnom výbežku ostrova, tesne pri mori, pokojne žili príslušníci indiánskeho kmeňa. Chodili na lov, živili sa plodmi kokosových paliem, mangovníkov, papáje, banánovníkov i pomarančovníkov. Na svojich ľahkých člnoch sa odvážali i na šire more. Žili v mieri a boli spokojní so svojím osudom.

Až raz priplával k brehom planiny Yara čln a na ňom zopár Indiánov odkiaľsi zo susedného ostrova. Prvý z člna vyskočil vysoký Indián, ozdobený čelenkou náčelníka, a zaraz sa pýtal: „Kde nájdem vášho náčelníka?“

Priviedli ho k chyži, čo stála uprostred planiny. Veľký náčelník vyšiel von, aby svojho hosta privítal na prahu obydlia.

„Čo mi priniesol môj veľký brat?“ opýtal sa prichádzieho náčelník Indiánov a hlboko sa poklonil svojmu hostovi.

Aj mladý Indián z neďalekého ostrova sa poklonil, položil si ruku na srdce na znak úcty a riekol: „Som náčelník Hatey z ostrova Santo Domingo.“

„Tak ďaleko sme na našich člnoch ešte neboli.“

„Prinášam zlé správy, náčelník,“ pokračoval Hatey.

Indiáni, čo v kruhu sledovali stretnutie náčelníkov, zatajili dych v zlej predtuče.

„Vrav, veľký brat Hatey!“ vyzval náčelník z Yari svojho hosta naoko pokojne.

„Náš ostrov prepadli bieli vrahovia. Prišli na veľkých lodiach s niekoľkými stážňami a mnohými plachtami. Naši ich chceli privítať ako priateľov, oni však zaraz začali púšťať na nich oheň a olovené guľky a sekať šablami. Votrelci, čo sa nazývajú Španielmi, hľadajú zlato. Ešte



aj mŕtve telá párajú, lebo vravia, že Indiáni ho pred nimi skrývajú vo svojich žalúdkoch. Nuž, túto zvesť som vám doniesol, bratia z Yari. Podarilo sa mi tu s niekoľkými nocou vyplávať, aby som vás varoval, lebo Španieli sa chystajú ďalej.“

Náčelník Hatey zmlkol, poklonil sa a nad planinou Yaru sa rozľahlo hrobové ticho. Strašné ticho, naplnené očakávaním hrozných udalostí.

Náčelník z Yari po chvíli urobil rukou posunok, čo bol znak, že chce hovoriť k zhromaždeným ľuďom.

„Počúvajte! Rozídte sa do svojich chyží, ostanú tu len starešinovia. Keď sa poradíme, čo treba urobiť v tejto ťažkej chvíli, oznámime vám to!“

Indiáni z planiny Yara, naučení poslúchať svojho veľkého náčelníka, sa rozišli do svojich obydlí, ostali tu iba starší. A tí si posadali okolo širokého ohniska. Na najčestnejšie miesto posadili náčelníka Hateya a náčelník z Yari si sadol po jeho lavici. Potom náčelník z Yari zapálil fajku mieru a ostatní, len čo si z nej potiahli, podávali ju ďalej do kruhu. Keď sa fajka vrátila k náčelníkovi, začala sa porada.

„Ďakujeme ti, veľký Hatey, že si nás upozornil na nebezpečenstvo, ktoré k nám pláva na veľkých lodiach,“ poklo-

nil sa náčelník z Yari náčelníkovi zo Santa Dominga. „Čo nám však radiš, aby sme urobili?“

Hatey chvíľu rozmýšľal.

„Aj my, aj vy sme slabí proti ohnivým guliam Španielov. Ak prídu, bude to nerovný boj. Ale, ak mám radiť, tak radšej padnúť v nerovnom boji, ako nechať sa pokoriť vrahmi.“

„Máš pravdu, Hatey,“ povedal náčelník z Yari. „Taká je aj moja mienka. „Čo vy na to, starší z rodu?“

„Dobre povedali náčelníci,“ ozval sa slabým hlasom najstarší Indián z planiny Yara. „Život otrocka je horší ako smrť slobodného!“

Bolo rozhodnuté.

„A teraz ničte všetko zlato, čo máte!“ prehovoril náčelník Hatey. „Španieli, keď prídu, budú na vás kričať: Dajte nám vášho boha, lebo sa nazdávajú, že bohom Indiánov je chladný žltý kov. Aj u nás tak bolo.“

Dohodli sa tak, ako radil náčelník Hatey. Znesú všetko zlato na breh rieky Toha, tu ho za posvätného tanca areito roztavia a vlejú do rieky. Dve sparné noci liali Indiáni zlato a púšťali ho do vln Toha, dve noci za zvukov sa zvíjali ich

telá v tanci. A keď roztavili posledný kus zlata, nádhernú sochu boha Slnka, unavené telá si ľahli do vysokej a vlahej trávy. A nad riekou Toha i celou planinou Yara sa rozľahlo ťažké ticho očakávania.

Netrvalo dlho, lebo od mora pribehli tí, čo mali za úlohu pozorovať a hlásiť blížiace sa nebezpečenstvo.

„Tri veľké lode sa kolíšu na mori blízko našich brehov,“ hlásili zvedovia náčelníkovi. „Plachty majú spustené, iba ťažne čnejú do výšky samého neba.“

Náčelník z planiny Yara vedel, že onedlho nastanú ťažké chvíle boja. Jeho Indiáni, čo doteraz žili v pokoji, musia podstúpiť zápas na život a na smrť. Znova zvolal starších a povedal im:

„Prišiel čas, keď potečie naša krv. Keby sa so mnou dačo prihodilo, nech je vašim náčelníkom Hatey.“

Len čo prirazili člny Španielov k brehom planiny Yara, začal sa nelútostný boj. Lež šípy boli nerovnou zbraňou tým čudným paliciam, čo chrlili ohnivé gule. A tak darmo Indiáni bojovali smelo a udatne, ustavične museli ustupovať.

V jednom z týchto zúfalých bojov padol náčelník z planiny Yara a na čelo Indiánov sa postavil náčelník Hatey, hoci vedel, že tento nerovný boj dopadne rovnako ako na jeho rodnom ostrove.

Indiánskych bojovníkov bolo čoraz menej. Iba s námahou chránili ženy s deťmi a starcov. Ustúpili k rieke Toha, a tam ich väčšina padla, iba hŕstku zajali španielski hrdlorezi. A v tej hŕstke bol aj náčelník Hatey.

Španieli boli radi, že chytili náčelníka, o ktorom šli chýry už na ostrove, ktorý predtým vyplienili.

„Je to nebezpečný Indián, treba mu vziať život!“ volali španielski vrahovia.

„Aj ja si myslím,“ povedal jednooký.

Vtedy sa zdvihol kňaz, čo sprevádzal túto zberbu.

„Darujte mu život, ak prestúpi na našu svätú vieru!“



„Keď si myslíte, otče, nech je po vašom,“ nechotne povedal jednooký. „Lež ja si myslím, že nebude zo psa slanina.“

A tak sa starý kňaz podvolil priviesť veľkého náčelníka Hateya na svätú vieru, ktorú vyznávali španielski vrahovia. Aby však bol indiánsky náčelník povoľnejší, jednooký dal navrstviť velikánsku hraniu a zapálil ju. Nech má strach ten smradlavý Indián, keď uvidí oheň, čo ho môže pohltiť!

Potom priviedli Hateya pred starého kňaza. Ruky mal vyviazané na chrbte, aj na nohách remene, hlavu však držal hrdo hore.

„Počúvaj, Indián,“ ozval sa starý kňaz.

„Veľký náčelník Hatey,“ riekol Indián.

„Teda, počúvaj veľký náčelník Hatey,“ znova začal kňaz Tesin. „Ak prijmeš našu svätú vieru, náš vodca ti daruje

život a po smrti sa dostaneš do neba.“

Kňaz i ostatní Španieli očakávali, čo odpovie Hatey.

A ten sa po chvíli opýtal:

„A to nebo je pekné? Aspoň také ako moja rodná krajina?“

„Oveľa krajšie, náčelník, oveľa krajšie,“ odvetil starý kňaz.

„Veď tam sídlia bohovia.“

„A Španieli idú tiež do neba?“ znova položil otázku indiánsky náčelník.

„Áno, samozrejme, Španielov je tam veľa, lebo sú dobrí.“

„Dobrí...?“ pochybovačne povedal Hatey. Chvíľu hľadel jasným zrakom na kňaza, potom ním premeral ostatných Španielov, čo so zatajeným dychom čakali na odpoveď. Napokon spočinul očami na svojich zajatých druhoch a riekol: „Potom nechcem ísť do neba, lebo aj tam by som musel s nimi bojovať o slobodu svojho ľudu!“

Starý kňaz sa zdesene prežehnal, jednooký vyskočil s vytasenou šablou. Lež prv ako by bol ňou mávol, pobral sa Hatey hrdým krokom k horiacej hranici, čo práve vysoko šlahala, a vstúpil doprostred plameňov.

Španieli so zaťatými zubami a s vyrazeným dychom videli, ako plamene pohlcujú hrdého náčelníka Indiánov. Potom o to zúrivejšie sa vrhli na ostatných Indiánov s krikom: Vydajte nám vášho boha, blýskavé zlato!

Darmo všade mučili Indiánov, darmo im rozrezávali telá, aby v nich hľadali ten chladný žltý kov, zlato nenašli.

Odvtedy každý rok v jarných mesiacoch na tom mieste, kde plamene pohltili náčelníka Hateya, sa zjavuje žltý svit a v ňom on, hrdina. Mnohí ľudia počas dlhých vekov ho takto zazreli a bol to pre nich znak, že raz tento náčelník pomôže kubánskej ľudu vydobýť si slobodu.

Odvtedy však, čo hrdinovia zo Siery Maestry zbavili Kubu nepriateľov, Hatey sa už neukazuje v žiari zlatého svetla.



Rozprávky tety Premávky

O poriadkumilovných srdciach

V krajine Prostrednosrdciarsku nosili ľudia srdcia uprostred tela. Nevedno prečo, ale bolo to tak.

V tejto neobyčajnej krajine však boli deti práve také neposlušné ako všade na svete.

Nie že by boli zlé. Nie že by poslúchať nechceli. Chceli poslúchať — iba na to, že chcú poslúchať, obyčajne zabudli.

„Do školy choďte po chodníku a tam, kde nie je chodník, iba cesta, choďte po ľavom okraji cesty,“ hovorili im rodičia. „Rozumeli ste?“

„Rozumeli,“ povedali deti a do školy šli, samozrejme, po pravom okraji.

Poriadkumilovné srdcia sa však nemohli dívať, ako deti kráčajú po nesprávnej strane cesty. Povyskakovali srdcia, prekotúfali sa na ľavú stranu cesty a tam si spôsobne vykračovali.

Keď prostrednosrdciarske deti zbadali svoje srdcia na ľavej strane cesty, dostali strach. Čo budú robiť bez srdca? Veď dieťa bez srdca nemôže mať radosť svojich rodičov ani spolužiakov, nedokáže na tvári vylúdiť srdečný úsmev ani zaslať srdečný pozdrav. Bude kruté, nesrdečné — nik ho nebude mať rád. A to prostrednosrdciarske deti nechceli.

„Hej, srdcia,“ zvolali. „Vráťte sa!“

„Kdeže! Vy prejdite a zapamätajte si, že chodci chodia vľavo!“ zvolali srdcia.

Prostrednosrdciarske deti poslúchli a prešli na ľavú stranu. Srdcia urobili hop! ale pre istotu sa už umiestnili vľavo, aby to prostrednosrdciarskym deťom navždy pripomínalo, po ktorej strane cesty majú chodiť chodci. Lebo:

6. súťažná otázka

Či je cesta v rovine a či vedie v kopci, vpravo idú vozidlá, vľavo idú ch...i.

OLGA FELDEKOVÁ

Doplňte posledný riadok, vystrihnite kupónik a na korešpondenčnom lístku pošlite správnu odpoveď na adresu Československý rozhlas, Bratislava, Zochova 3. Desiat detí i v tomto kole odmení peknými knihami redakcia Slniečka a desať detí dostane odmenu z rozhlasu.

Dúfame, že opečiatkované kupóny si starostlivo odkladáte, a dúfame, že poučenia tety Premávky nielen sledujete, ale sa podľa nich i správate.

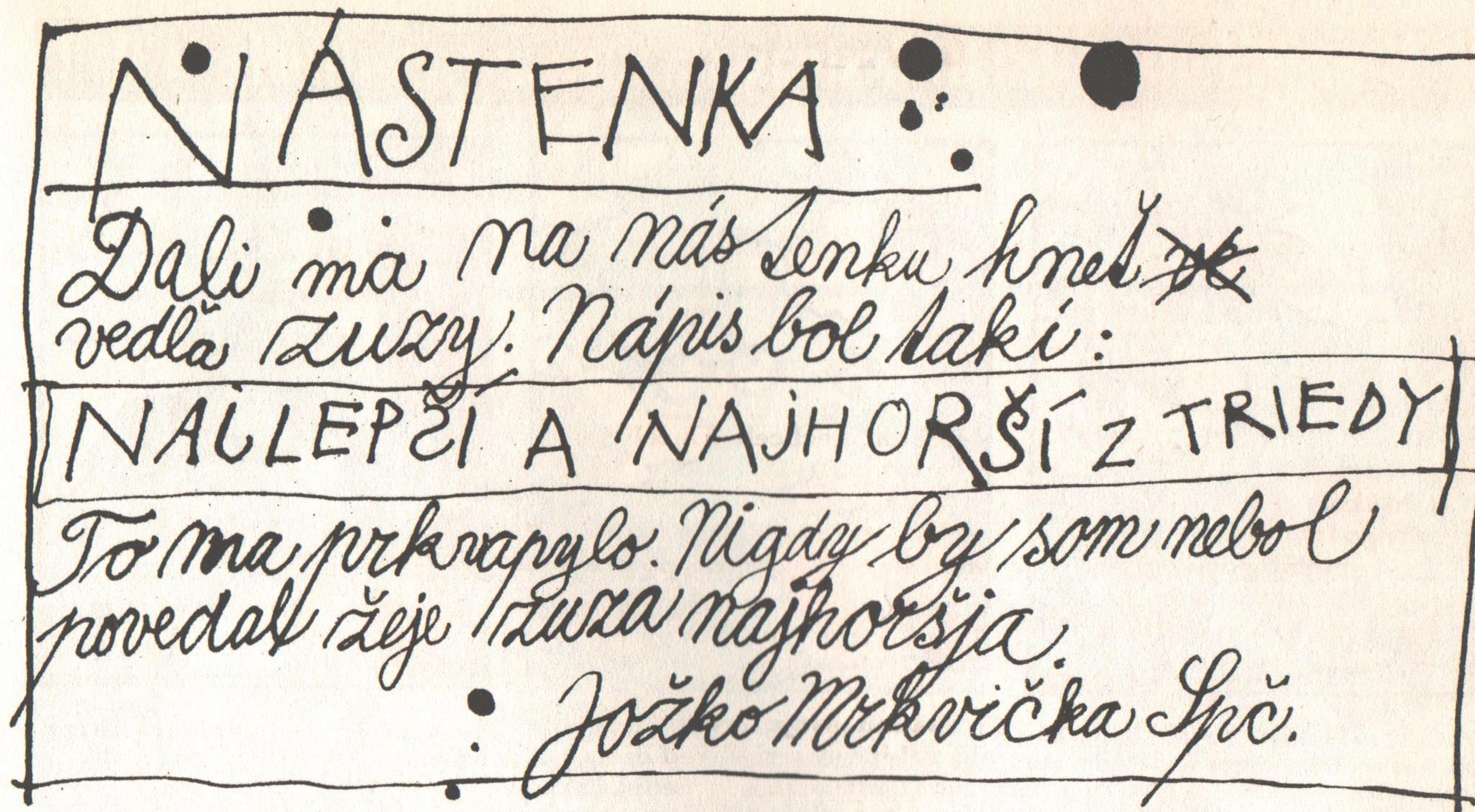
Za správnu odpoveď na 4. súťažnú otázku (pri ceste) odmeňujeme týchto súťažiacich: P. Ďurina, Bánovce nad Bebravou; L. Pavleová, Trenčín; R. Mihalovič, Šaštínske Stráže; J. Fejdová, Trebišov; Š. Blahovský, Bratislava; E. Mokrohajská, Petrova Ves; P. Polonský, Kovarce; I. Stračár, Šaľa; I. Pavlovský, Hronov; J. Bobková, Spišská Nová Ves.

Knižka, ktorá Ťa poteší

Prečítal si si už veľa knižiek, ktoré Ťi odkryli čarovný svet rozprávok a povestí, predstavili Ťi hrdinov, nevšedných silákov, obdarovaných vílami a dobrými škriatkami. A Ty predsa dávno vieš, že takíto hrdinovia v skutočnom svete nežijú. Ale akí sú tí, ktorí doň patria? Vybrala som Ťi knižku, aby si si našiel odpoveď.

Všetko, o čom v nej možno čítať, odohráva sa v meste i nie v ňom, lebo sa to deje v Maši, tam, kde sú domy natlačené jeden na druhom a nemajú vakovku ako tie v meste. Steny sú z červených tehál. Kedysi, ako hovorila starká, sa každá tehla podobala lupeňu červeného maku. Časom tehly zapadli dymom a teraz sú skôr hnedé ako červené. V domoch bývali chlapci. A tí sú iní ako chlapci z mesta. Častejšie stoja v kúte triedy s vystretými rukami, častejšie na nich počúť žaloby, ba občas sa kvôli nim do Maše ustáva i policajt. Šibali? Huncúti? Pravdaže, dakedy i to, ale chlapci z Maše sa kľbia a vyčínajú, aby sa bránili. Chcú dokázať, že hoci behajú bez topánok a do lesa chodia nielen zo zábavy, len aby aj oni pomohli rodine ku grošíku, nie sú o nič horší od tých, ktorí majú všetkého nadostač. Lebo chlapci z Maše sú hrdí. Majú celkom iné starosti ako ostatní ich vrstovníci, ale to neznamená, že prídu o chlapčenské dobrodružstvá. Veď komu z tých, ktorých prezývajú bachráčmi, sa podarí vidieť zblízka štrajk, počúvať a vedieť zachovať v tajnosti rozprávanie o schôdzach otcov, o partizánoch. Priskoro musia vedieť pochopiť spoločenskú nespravodlivosť, vidieť umierať. Je ich život smutný? Je iba ťažší, ale plný snov o tom lepšom, akého sa raz musia dočkať. A taká je i knižka o nich — román Jána Štiavnického Chlapci z Maše.

Vaša kamarátka Magda



POZDRAV

Slniečko milé, pekne nám svieť,
či padá sniežik, či kvitne kvet.

Mária Hrabovská, 4. tr., Kunešov

ZIMNÁ ROZPÁRKA

Sneží, sneží, sniežik padá,
všade samý sneh a ľad.
Na konár si vtáček sadá,
ten má iste veľký hlad.

Livia Havlíková, 5. tr., Trenčín

HRDINA

Piatok Maroš je už chlap!
Slabších ubíť, žiaden strach.
Ba poniže starej stajne
posajčieva spartky tajne.

Doma bitka pre poznámku.
Darmo presvedčiť chce mamku,
že je piatok — hrdina.
Nuž len zuby zatína.

Eubica Malíková, 5. tr.,
Ivanka pri Dunaji

Všeličo o ježkoch

Na svete je 19 druhov ježov. V južnej Ázii žijú i také ježe, ktoré nemajú pichliače. A predsa sú to ježe!

Malý ježko pri narodení váži 12—25 gramov, meria 5—9 centimetrov. Ježatá sú slepé, hluché, bezzubé — a nemajú ani poriadne pichliače. Iba také riedke mäkké ihličky. Ale už o dva dni začínajú im rásť tmavé

a ostré pichliače, tie prvé im postupne povypadávajú, a o dva týždne majú už poriadny, husto zarastený pichľavý kožušok.

Keď sa slepým ježkom otvoria oči, mať ich vyvedie do sveta a učí ich hľadať potravu, lebo ježko je veľký žrút a má sa veru čo oháňať, aby sa zasýtil. Celú noc dupoce a sledí, kde by čo zjedol. Cez deň spí pod krikom, raždím, medzi koreňmi alebo v nore. Zimu prespí a ješť mu teda netreba. Ale ak sa náhodou pri oteplení počasia prebudí, strašne sa mu žiada

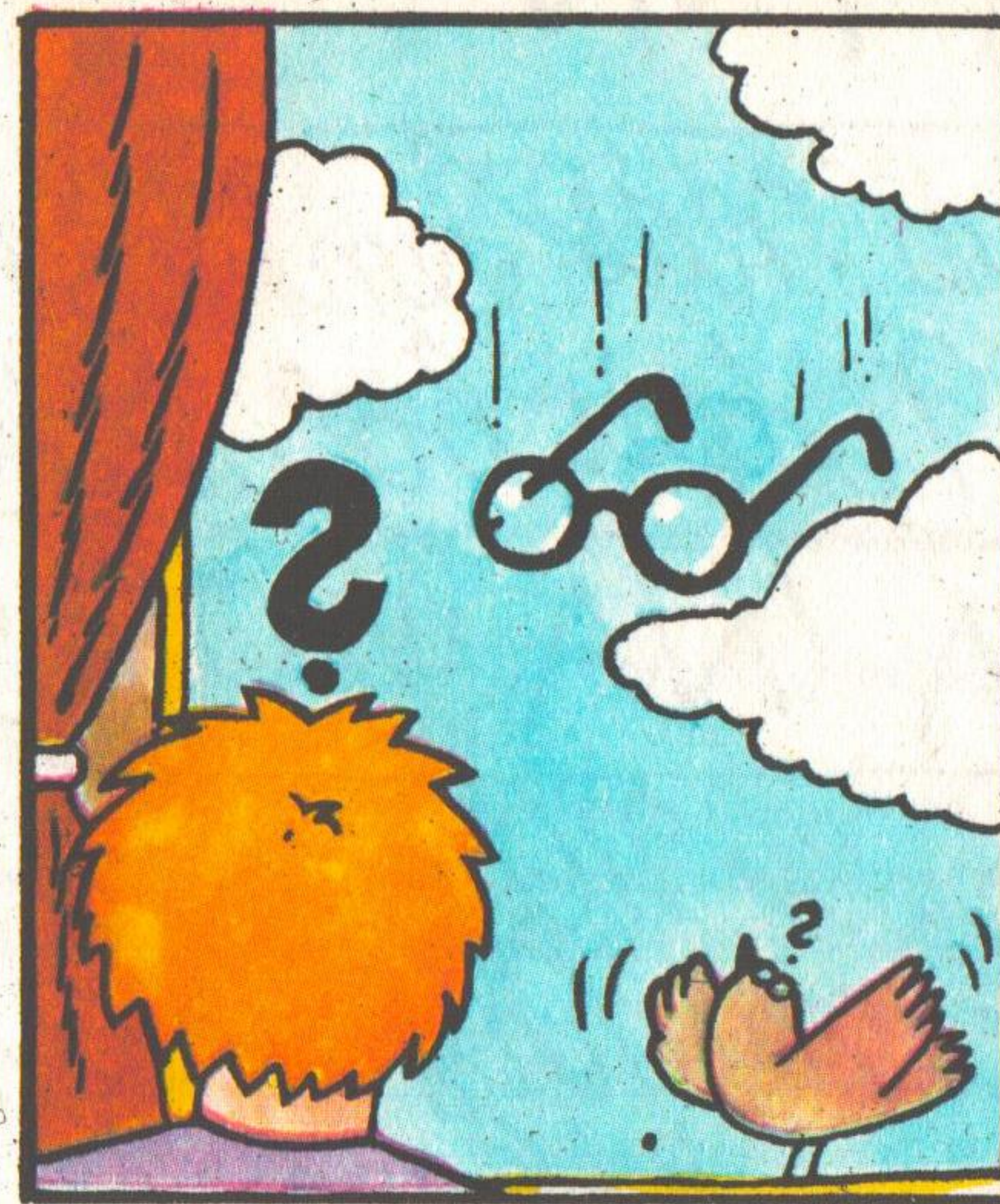
ješť. Ak nič súdeho nenájde, ako to obyčajne i býva, pokúša sa znovu zaspáť, ale často nevydrží do konca zimy. Umrie nie od chladu, ale od hladu.

V apríli sa ježkovia prebúdzajú, vyliezajú zo zimných skrýš a hneď sa dávajú do práce. Nasýtiť sa! Pri ich obrovskom apetíte a nepriberčivosti zničia veľké množstvo škodlivého hmyzu a slimákov, dajú si rady i s hadmi — a tak sú vlastne malými pichľavými ochrancami sádov a polí.

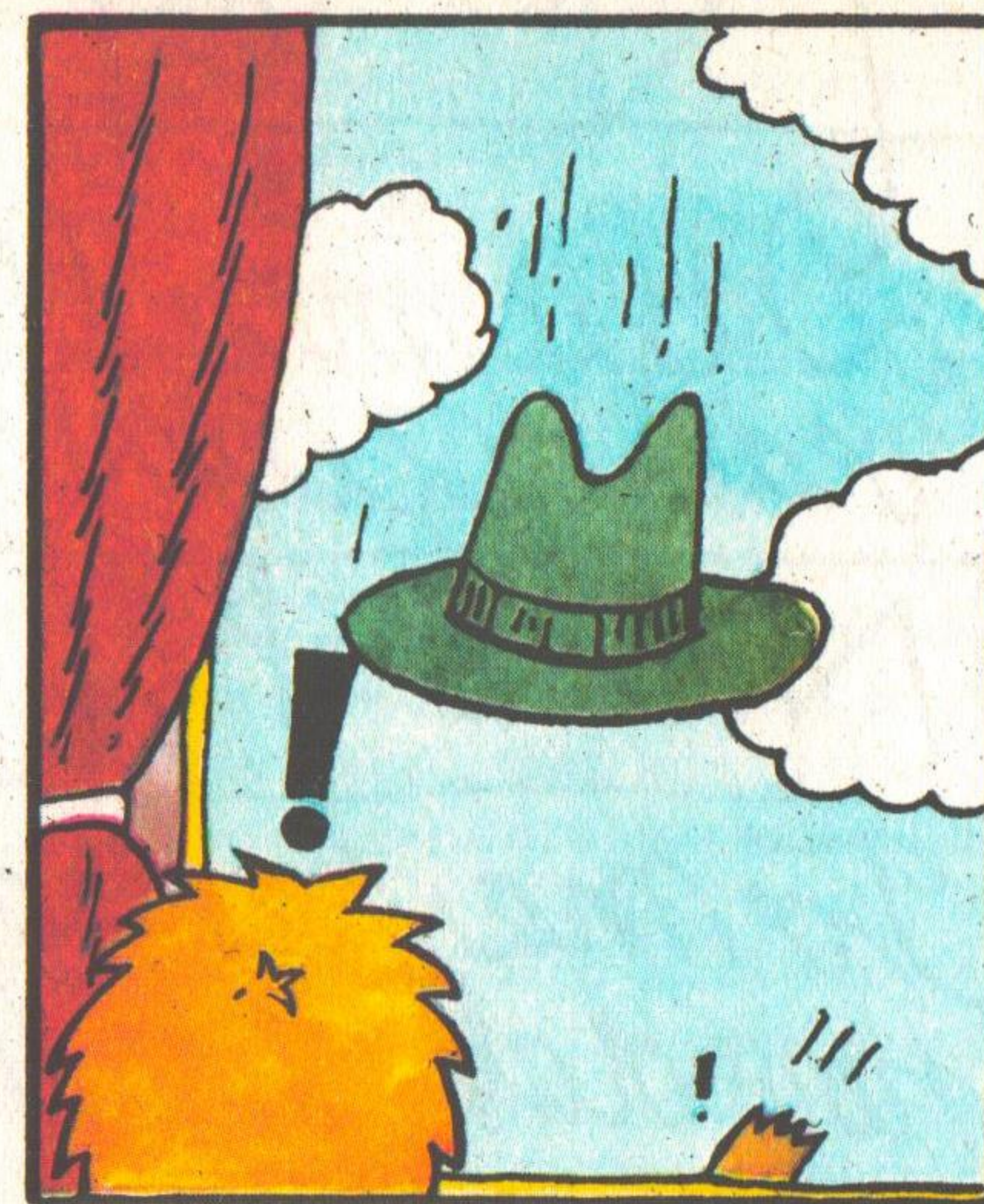
H. S.

JOJO BOJO a strašidlá strašné až strach, ACH!!!

Mama je v obchode, otecko v robote a Jojo sám v celom byte. Pozerá von oknom, ako lietajú vrabce.



Vtom ho myklo: dole z neba, popred okno, zostupujú okuliare. Pozerajú rovno na Joja. Okuliare bez hlavy!



Teraz už okuliare po-ma-lič-ky zmizli, no hrôza! Namiesto nich zostupuje z neba klobúk. Tiež bez hlavy!



Jojo vypálil z bytu. Zvoní u jedných susedov, u druhých, u tretích: „Bez-bez-bezhlavý rytier....po-pozeral...“



Celý blok „A“ beží pred dom, chytať bez-hlavého rytiera. Jojo Bojo pre istotu samý posledný.



Dedko Bosák si už nasadil okuliare a klobúk práve odväzuje. Babka mu kričí z poschodia: „Druhý raz aj hlavu doma zabudni, ty starý zabudlívec!“

Slniečko

MESAČNÍK PRE DETI

vydávajú Mladé letá, slovenské vydavateľstvo kníh pre mládež. Adresa redakcie: Bratislava, Klincová ul. 35/a, tel. 681-58. Šéfredaktor Ján Turan, výtvarno-technický redaktor Ondrej Máriássy. Tlačia Polygrafické závody, n. p., Bratislava-Krasňany. Rozširuje PNS. Informácie o predplatnom podáva a objednávky prijíma každá pošta i doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vychádza každý mesiac okrem júla a augusta. Cena výtlačku 3 Kčs, ročné predplatné 30 Kčs. Neobjednané rukopisy redakcia nevracia.